

wetenschapswinkel

Bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer

'State of the art' na vijf jaar zelfbeheer in
de wijk EVA-Lanxmeer (Culemborg)

Ir. Jeroen Kruit
Ir. Peter Veer

Met medewerking van
Institut National d'Horticulture et de Paysage (Angers, France)

Virginie Anquetil
Wageningen University
Florien Gorter
Thomas van Gorp
Gwendolyn Landburg
Karin Steijven
Roy Remme
Marleen Vermeulen
Hogeschool Van Hall Larenstein
Loes Trienekens

April 2011

Rapport 270

Bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer

'State of the art' na vijf jaar zelfbeheer in
de wijk EVA-Lanxmeer (Culemborg)

Ir. Jeroen Kruit

Ir. Peter Veer

Met medewerking van

Institut National d'Horticulture et de Paysage (Angers, France)

Virginie Anquetil

Wageningen University

Florien Gorter

Thomas van Gurp

Gwendolyn Landburg

Karin Steijven

Roy Remme

Marleen Vermeulen

Hogeschool Van Hall Larenstein

Loes Trienekens

April 2011

Rapport 270

Colofon

TITEL

Bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer;
'State of the art' na vijf jaar zelfbeheer in de wijk EVA-Lanxmeer (Culemborg)

TREFWOORDEN

Participatie, ecologisch groenbeheer, zelfbeheer, openbaar groen, stedelijk groen

KEYWORDS

Participation, eco based maintenance, self maintenance, public green, urban green

OPDRACHTGEVER

Stichting Terra Bella, Culemborg

PROJECTUITVOERING

Jeroen Kruit

Peter Veer

Met medewerking van

Institut National d'Horticulture et de Paysage (Angers, France)

Virginie Anquetil

Wageningen University

Florien Gorter

Thomas van Gorp

Gwendolyn Landburg

Karin Steijven

Roy Remme

Marleen Vermeulen

Hogeschool Van Hall Larenstein

Loes Trienekens

PROJECTCOÖRDINATIE

Jeroen Kruit

FINANCIËLE ONDERSTEUNING

Wageningen UR, Wetenschapswinkel

BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Niek Hazendonk (stichting Terra Bella)

Gerard Jansen (gemeente Culemborg)

Later overgenomen door

Anneke de Liefde en Tanja Van Rossum (gemeente Culemborg)

Henk Hunneman (waterwinbedrijf Vitens)

Machiel Dorst (expert ecologisch bouwen, TU Delft)

Rob Vleeming (Professionele Ondersteuning stichting Terra Bella, Hovenier)

Jeroen Kruit (projectleider/voorzitter, Alterra, onderdeel van Wageningen UR)

Peter Veer (projectondersteuning, Alterra, onderdeel van Wageningen UR)

Gerard Straver (Wageningen UR, Wetenschapswinkel)

FOTOVERANTWOORDING

De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs
of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven

LAY-OUT EN OMSLAGONTWERP

Hildebrand DTP, Wageningen

DRUK

Grafisch Service Centrum, Wageningen

(Dit rapport is gedrukt op FSC papier)

BRONVERMELDING

Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten
eruit worden aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding

ALTERRA RAPPORTNUMMER

2117

ISBN

978-90-8585-726-6

Het keurmerk voor verantwoord
bosbeheer

SCS-COC-00652-IL

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer ‘State of the art’ na vijf jaar zelfbeheer in de wijk EVA-Lanxmeer (Culemborg)

Rapportnummer 270

Jeroen Kruit, Peter Veer, Virginie Anquetil, Florian Gorter, Thomas van Gorp, Gwendolyn Landburg, Karin Steijven, Roy Remme, Marleen Vermeulen en Loes Trienekens, Wageningen, april 2011

Stichting Terra Bella

Voorzitter: Adrieke van Herk
info@stichtingterrabella.nl
[http://www.stichtingterrabella.nl/
Stichting_Terra_Bella/Welkom.html](http://www.stichtingterrabella.nl/Stichting_Terra_Bella/Welkom.html)

De stichting Terra Bella streeft een optimaal mens- en milieuvriendelijke inrichting, beheer en onderhoud van de openbare ruimte in de wijk EVA-Lanxmeer na. Ze richt zich op het stimuleren van en vorm geven aan zorg, verantwoordelijkheid en zeggenschap van gebruikers hierbij. Ze streeft gezamenlijkheid in inrichting en beheer tussen de diverse gebruikers en eigenaren na en wil op al deze onderwerpen als stimulerend voorbeeld-project dienen.

Alterra Centrum Landschap

Postbus 47
6700 AA Wageningen
T (0317) 48 61 92
F (0317) 41 90 00
info.alterra@wur.nl
www.alterra.wur.nl

Alterra maakt deel uit van Wageningen UR (University & Research centre). Alterra is hét kennisinstituut voor de groene ruimte. Alterra biedt een combinatie van toegepast en wetenschappelijk onderzoek in een veelheid van expertisevelden op het gebied van de groene ruimte en het gebruik ervan. Enkele aspecten van Alterra-onderzoek: flora en fauna, bodem, water, milieu, geo-informatie, remote sensing, landschap, landinrichting, mens en maatschappij.

Voorwoord

Een wijk met zeer betrokken Culemborgers, die op een natuurvriendelijke manier hun wijk beheren. Dat is mijn beeld van de wijk EVA-Lanxmeer. In mijn ogen is EVA-Lanxmeer een mooi voorbeeld voor andere wijken. Wij als gemeente geven de bewoners een bepaald budget, dat ze vrij kunnen besteden aan het onderhoud van het openbaar groen in hun wijk. De goed georganiseerde bewoners gaan hier professioneel mee om en nemen de verantwoordelijkheid op zich om het groen op een ecologische manier te onderhouden. En met resultaat! Niet alleen in het groen, maar ook in het onderling contact tussen de bewoners. Door gezamenlijk de openbare ruimte te onderhouden raken ze met elkaar in gesprek en voelen daardoor meer betrokkenheid met elkaar en met hun buurt. En dat zie je terug in de cijfers die de bewoners van EVA-Lanxmeer geven als ze gevraagd worden naar hun oordeel over de leefbaarheid van de wijk. EVA-Lanxmeer scoort op deze vragen het hoogst van alle wijken in Culemborg.

De stichting Terra Bella heeft het initiatief genomen een onderzoek uit te voeren naar de effecten van inmiddels al weer ruim vijf jaar zelfbeheer. Daaruit blijkt dat vrijwel iedereen enthousiast is over deze wijze van beheer. Ook de gemeente Culemborg ziet voordelen in deze manier van samenwerken met de bewoners. Daarom hebben we de samenwerkingsovereenkomst met de stichting Terra Bella in 2009 met vijf jaar verlengd.

Ik hoop dat de bewoners betrokken blijven bij het onderhoud van de openbare ruimte en dat EVA-Lanxmeer een inspirerend voorbeeld mag blijven voor andere wijken en gemeenten.

Huib van Oorschot
Wethouder gemeente Culemborg

Voorwoord door de auteurs

Ruim een jaar lang waren wij de onderzoekers, door dit Wageningen UR Wetenschapswinkelproject, actief betrokken bij het reilen en zeilen van zelfbeheer in de wijk EVA-Lanxmeer. Beheerstichting Terra Bella in de Culemborgse wijk EVA-Lanxmeer heeft ons laten zien dat bewonerszelfbeheer van het openbaar groen op een ecologische basis in de eigen woonomgeving echt mogelijk is. Het is dus niet alleen een hooggestemd ideaal maar ook praktisch uitvoerbaar! Dit evaluatieve onderzoek draagt ideeën aan, biedt argumenten en geeft randvoorwaarden voor (ecologisch) zelfbeheer. Met dit rapport willen we individuele burgers, bewonersgroepen, mensen in het onderwijs, medewerkers van gemeenten, wijkorganisaties en woningbouwcorporaties inspireren. Inspireren om te onderzoeken of in de eigen buurt of wijk bewonerszelfbeheer van het openbaar groen van de grond te tillen is. Niet omdat het wellicht goedkoper uitvalt, maar omdat het de kwaliteit van fysieke woonomgeving, de sociale structuur en het welbevinden van de buurtbewoners vergroot.

Jeroen Kruit en Peter Veer
Onderzoekers Wageningen UR

Inhoud

Voorwoord	5
Voorwoord door de auteurs	6
Samenvatting	8
Summary	10
1 Inleiding	11
1.1 Aanleiding dit onderzoek	11
1.2 Sociale ecologie	13
1.3 Beschrijving van de wijk EVA-Lanxmeer (fysiek).....	13
1.4 De bewoners van de wijk (mentaal)	15
1.5 Organisatie van het groenbeheer (sociaal).....	15
1.6 Doel en vraagstelling van dit onderzoek.....	17
1.7 Leeswijzer	18
2 Een praktisch kader, driezijdige ecologie, Eco3	19
2.1 Dominante- en subcultuur	19
2.2 Leefstijlen en identiteit	19
2.3 Eco3, fysiek, sociaal, mentaal	20
3 Bewoners over de effecten van participatie bij groenbeheer	21
3.1 Een succesvolle aanpak	21
3.2 Zelfbeheer, natuurwaarden en betrokkenheid	21
3.3 Collectief ontwerp en sociale cohesie.....	23
4 Beleefde effecten zelfbeheer bij gemeente	29
4.1 Ecologisch zelfbeheer een succes maar	29
4.2 De gesprekken	30
5 Meten aan biodiversiteitontwikkeling	35
5.1 Profiteren flora en fauna?.....	35
5.2 Beschikbare data.....	35
5.3 Gestructureerd verzamelen	36
5.4 Haken en ogen	37
6 Advies	39
6.1 Draag enthousiasme over (mentaal)	40
6.2 Behoud aansluiting bij de buurt (sociaal)	41
6.3 Monitoren een kwestie van structuur (fysiek)	43
6.4 Nawoord.....	44
Bronnen	45
Bijlage: activiteiten in de tijd	47
Bijlage: studenten en docenten	48
Bijlage: geïnterviewden in kader deelonderzoek H4	49
Bijlage: wijze van interviewen deelonderzoek H4	50

Samenvatting

Met de opdracht voor deze effectstudie nam stichting Terra Bella het initiatief om kritisch te kijken naar de eigen praktijk van het ecologisch zelfbeheer van de groene openbare ruimte in de wijk EVA-Lanxmeer (Culemborg). Deze vorm van beheer is bijzonder in Nederland. Uit de ervaringen van Terra Bella zijn lessen te trekken voor de toekomst van het zelfbeheer in de wijk. Daarnaast zijn de hier opgetekende leerervaringen ook interessant voor vergelijkbare (toekomstige) initiatieven elders.

Dit onderzoek richt zich op het formuleren van een 'state of the art' na vijf jaar zelfbeheer van de openbare groene ruimte. Wat heeft het nu voor de bewoners opgeleverd? Wordt er nog steeds aan de idealen voldaan? Wat levert het de gemeente op? Wat kunnen we zeggen over het gevoerde beheer in relatie tot de ontwikkeling van de biodiversiteit? Bieden de opgedane ervaringen in de wijk EVA-Lanxmeer aanknopingspunten voor het veranderen van de inrichting en de organisatie van het beheer in bestaande wijken?

De wijk EVA-Lanxmeer (1997)¹ is een duurzame woon- en werkwijk in Culemborg, op een grondwaterwingebied van Vitens. Het is een voorbeeldproject op het gebied van duurzame stedenbouw en participatief beleid. Het wordt door gemeenten en groepen burgers in binnen- en buitenland gebruikt om inspiratie, kennis en ervaring op te doen en uit te wisselen op het gebied van innovatief denken binnen de eigen gemeentelijke organisatie. Bewoners onderhouden zelf een belangrijk deel van het wijkgroen op een ecologische wijze. Zij doen dat in samenwerking en overleg met de gemeente Culemborg en Waterwinbedrijf Vitens. Op 18 september 2004 tekende de stichting Terra Bella voor het eerst een beheerovereenkomst met de gemeente en Vitens. Belangrijke overweging achter de overeenkomst was om het beheerbudget zo in te zetten dat meer maatwerk, kwaliteit en betrokkenheid bij het openbaar groen werd gecreëerd. Alle partijen zijn tevreden over de samenwerking en daarom werd in het najaar van 2009 deze overeenkomst opnieuw voor 5 jaar verlengd.

Uit dit onderzoek blijkt dat de bewoners tevreden zijn met hun wijk. De verwachtingen die ze hadden voorafgaand aan de verhuizing naar hun nieuwe buurt zijn uitgekomen. Zij waarderen de wijk om zijn diversiteit, groene karakter en sterke sociale samenhang. Ook de gemeente is te spreken over de samenwerking. De opzet mag dan wezenlijk anders zijn dan in andere wijken, de samenwerking verloopt goed en deze beheervorm blijkt voor de gemeente niet duurder dan de reguliere werkwijze. Het deelonderzoek naar het meten aan biodiversiteit laat zien dat het vanuit wetenschappelijk oogpunt lastig is een oordeel te geven over de biodiversiteitontwikkeling van de wijk. Dit komt door het ontbreken van gestructureerd verzamelde gegevens over flora en fauna. Om in de toekomst wel goed gefundeerde uitspraken over de ontwikkeling van de biodiversiteit te kunnen doen ontwikkelden we een monitorsysteem dat met enthousiaste vrijwilligers kan worden opgepakt. Het voorgestelde monitorsysteem sluit aan op de werkwijze die Vitens gebruikt voor de flora.

De deelonderzoeken naar de beleving van het zelfbeheer bij bewoners en gemeente maken duidelijk dat het één op één kopiëren van de gehanteerde werkwijze naar een 'gewone' wijk niet reëel is. Dit neemt niet weg dat er wel degelijk onderdelen van de werkwijze zijn aan te wijzen die ook voor andere bewoners in andere wijken in de gemeente maar vooral ook (buiten Culemborg) als voorbeeld en spiegel kunnen werken.

Belangrijk kenmerk van EVA-Lanxmeer is dat het in vergelijking met andere nieuwbouwwijken in Nederland qua bevolkingssamenstelling een relatief homogene wijk betreft. Zo goed als alle bewoners kozen bewust voor deze woonvorm waarbij respect voor de fysieke en sociale ruimte in deze wereld groot is. Er bestaat een grote bereidheid voor sociale interactie. De meeste bewoners hebben sterk het gevoel dat het zelfbeheer de kwaliteit en diversiteit van het groen in de wijk verhoogt. Door de participatie is het verantwoordelijkheidsgevoel voor de openbare ruimte groot. De gezamenlijke werkzaamheden maken ongedwongen ontmoetingen met andere

1 www.bel-EVA-Lanxmeer.nl

bewoners in de wijk mogelijk. Dit draagt bij aan een sterk gevoel van saamhorigheid en veiligheid in de wijk. Er is wel enige zorg of ook in de toekomst voldoende vrijwilligers blijven opstaan om het onderhoud te blijven uitvoeren. Het is dan ook zaak nieuwe bewoners actief bij het beheer van het openbaar groen te betrekken. Het openbaar groen moet daarnaast blijven mee ontwikkelen met de ontwikkeling van de bewonerswensen ten aanzien van het gebruik.

Summary

In spring 2009 the Terra Bella foundation took the initiative for a critical review of its own practice of eco based self-maintenance. Because of the 'state of the art' research self-reflection was possible. It resulted in practical recommendations for the foundation itself and initiatives elsewhere.

Questions that were asked during the self-reflection were: what did the eco based self-maintenance bring to the inhabitants? Are the original ideals still met? How did it work out for the local council? Did eco based self-maintenance positively influence public green biodiversity? Can we formulate recommendations to realize self-maintenance of public green in regular neighbourhoods?

EVA-Lanxmeer is a sustainable neighbourhood in the city of Culemborg. It is an internationally acknowledged example of sustainable urbanism and participatory policy development. The neighbourhood is, for governments and groups of interested citizens, a learning model for innovations in sustainable urbanism through involvement of citizens. On September 18th 2004 the Terra Bella foundation signed a management contract concerning the eco based maintenance of the public green. The other partners that were involved were the local council and the drinking water company Vitens (they are the landowners of the area). An important consideration for introducing the special management concept was to improve the maintenance of the urban green, the environmental quality in general and public involvement in maintaining public green space. After a successful period of 5 years, the management contract was renewed in autumn 2009.

The results of the research show that inhabitants are very pleased with their neighbourhood. The preceding expectations were met. The neighbourhood is valued because of its diversity, green space and strong social bond. The local council and Vitens are content with the cooperation. The eco based self-maintenance does not lead to higher costs. The special management concept in Lanxmeer is budget neutral.

Due to a lack of structure in the collected data (species), it is impossible to make a scientific based judgment on the development in the biodiversity. Found species (animals and plants) suggest that there is a lot more biodiversity in EVA-Lanxmeer than one can generally expect from an urban neighbourhood. A structured inventory format was developed to be able to make a solid judgment on biodiversity development for plant and animal species in the future. This inventory can be executed by volunteers.

Due to many specific circumstances it is not realistic to 'copy paste' this approach as an answer for self maintenance in regular neighbourhoods. Nevertheless many aspects of the strategy do can be very inspirational for organising self maintenance in other local councils, neighbourhoods or comparable initiatives.

An important factor of the success of EVA-Lanxmeer is the relatively homogeneous life style of the inhabitants. They truly want to interact and cooperate with each other and create their own living environment. The high level of participation results in a great sense of responsibility for the public space. The collective activities induce informal encounters with fellow citizens. Knowing your neighbours and having the certainty that you can rely on them leads to a high level of solidarity and security. To maintain this situation, we suggest to involve newcomers in the (social) activities of the neighbourhood. Another advice is to evaluate, e.g. every 5 years, if the layout of the public green still meets the wishes of the inhabitants.

1 Inleiding

De wijk EVA-Lanxmeer is een voorbeeldproject op het gebied van duurzame stedenbouw en participatief beleid. Het wordt door verschillende gemeenten en groepen burgers in binnen- en buitenland gebruikt om inspiratie, kennis en ervaring op te doen op het gebied van innovatief denken binnen de eigen organisatie. De wijk is gebouwd op het grondwaterbeschermingsgebied van drinkwaterbedrijf Vitens. Voor het bouwen van de wijk zijn daarom speciale funderingstechnieken gebruikt. In de wijk bevindt zich een oude halfstamboomgaard en een Populierenbos die worden beheerd in een samenwerking van Vitens en de stichting Terra Bella. Een snoeigroep onderhoudt in ruil voor het vruchtgebruik de boomgaard. Vijvers ten behoeve van regenwateropvang zijn deels aangelegd in meandervormen, geïnspireerd op de onderliggende oude stroombedding van de Lek. De meeste huizen beschikken over een (kleine) eigen tuin. Deze tuinen lopen vloeiend over in de mandelige² tuinen (veelal hofjes). Deze tuinen zijn weer verbonden met de openbare groene ruimte in de wijk. De openbare groene ruimte sluit met haar grazige vegetatie goed aan op de grotere landschappelijke eenheden zoals het groengebied van het waterwinbedrijf.

Bestuursleden van de stichting Terra Bella.

1.1 Aanleiding dit onderzoek

Initiatiefnemer voor de wijk was de stichting EVA³. De stichting EVA wil milieumaatregelen in de gebouwde omgeving zichtbaar en erfahrbaar maken en voorwaarden scheppen om mensen direct te betrekken bij het ontwerpen en beheren van hun eigen leefomgeving. In haar zoektocht naar een geschikte locatie voor haar experiment ontmoeten stichting EVA en de Gemeente Culemborg elkaar. Dit resulteerde in het beschikbaar komen van de benodigde experimenteerruimte op gronden in eigendom van de gemeente Culemborg. Zodoende kon de bijzondere wijk in 1997 van start. Bijzonder vanwege de bewonersparticipatie, de energieopwekking en -besparing, de verkeersaanpak, het waterbeheer, het duurzaam materiaalgebruik, het eigendom, het 'gedragsreglement', het stedenbouwkundig en landschapsontwerp en het groenbeheer. Stichting Terra Bella is één van de werkgroepen van de Bewonersvereniging EVA-Lanxmeer (BEL) en houdt zich bezig met beheer en de inrichting van de groene openbare ruimte in de wijk EVA-Lanxmeer.

2 Mandeligheid (in EVA-Lanxmeer) staat voor mede-eigendom van de gezamenlijke binnentuin grenzend aan de individuele kavels. Deze tuin wordt gezamenlijk ingericht en onderhouden en veranderingen worden altijd in onderlinge overeenstemming doorgevoerd.

3 Ecologisch centrum voor Educatie, Voorlichting en Advies, www.eva-lanxmeer.nl.

De stichting EVA wil met het ecologisch stadslandschap bijdragen aan een duurzame (milieu-technisch en sociaal-maatschappelijk) samenleving. Ze wil een meer milieubewuste leefwijze bevorderen. Zij biedt bewoners de mogelijkheid om actief vorm te geven aan het eigen bestaan. En heeft ze voorwaarden geschapen voor een leefmilieu waar mensen de natuur, de kringlopen en de voedselproductie actief kunnen ervaren in relatie tot milieuvraagstukken. Vertrekpunt voor de wijk is de betrokkenheid op elkaar en op de buurt (www.eva-lanxmeer.nl).

De wijk EVA-Lanxmeer bestaat nu bijna tien jaar en stichting Terra Bella zorgt al meer dan vijf jaar voor het beheer van het wijkgroen. In het najaar van 2009 is de overeenkomst tussen de stichting Terra Bella en de gemeente en Vitens voor vijf jaar verlengd. Stichting Terra Bella greep dit eerste lustrum aan om de resultaten van de samenwerking, qua schaal tot nog toe uniek in Nederland, te evalueren en de opgedane ervaringen breder uit te dragen. Dit acht Terra Bella zinvol omdat:

- het zinvol is om de resultaten van ecologisch beheer en bewonersparticipatie niet alleen dagelijks te ervaren, maar ze ook formeel vast te leggen;
- het goed is om de doelen helder voor ogen te houden;
- die doelen eventueel aan te scherpen;
- het dan makkelijker wordt met de resultaten naar buiten te treden, opdat andere bewonersorganisaties en gemeenten gebruik kunnen maken van de in Culemborg opgebouwde ervaringen.

Ondertekening van het contract voor de tweede termijn ecologisch zelfbeheer, najaar 2009.

Dit onderzoek richt zich op het evalueren van de effecten van de activiteiten van stichting Terra Bella ten aanzien van het zelfbeheer van de groene openbare ruimte in de wijk. De Wetenschapswinkel van Wageningen UR heeft in 2003 al een onderzoek uitgevoerd waarin het proces van ontwerp en inrichting van twee gemeenschappelijke (mandelige) tuinen in de wijk centraal stond. Dit heeft geresulteerd in de publicatie *Een tuin van de hele buurt van Leonore Noorduyn en Arjen Wals (2003)*.

1.2 Sociale ecologie

De wijk EVA-Lanxmeer is een bijzondere wijk, gefundeerd op sterke idealen. De groep van het eerste uur is op zoek gegaan naar een plek waar ze een woonomgeving kon creëren die voldeed aan dat ideaalbeeld. Mensen, evenals dieren en planten, zoeken naar een omgeving waar ze het beste gedijen. Belangrijk verschil is dat mensen in staat zijn in relatief korte tijd de omgeving naar hun hand te zetten. Het initiatief van stichting EVA (zie kader H1.1) heeft vanwege haar idealen ten aanzien van de inrichting, het beheer en de organisatie een bijzonder slag bewoners aangetrokken. Om een helder en integraal beeld te schetsen van het werk van Terra Bella hebben we gebruik gemaakt van de ideeën die ontwikkeld zijn in het vakgebied van de sociale ecologie. De gedachtegangen in dit vakgebied doen in onze ogen goed recht aan de bijzondere verbindingen die in EVA-Lanxmeer tussen het fysieke, sociale en mentale domein te vinden zijn. In hoofdstuk 2 schetsen we één van de gedachtegangen in het vakgebied van de sociale ecologie die we hebben gebruikt voor het structureren van onze onderzoeksresultaten.

1.3 Beschrijving van de wijk EVA-Lanxmeer (fysiek)

De wijk EVA-Lanxmeer (circa 240 woningen) is een woonwijk met een Vinex dichtheid⁴. Toch wordt de wijk door velen als veel groener gezien dan een standaard Vinex wijk. Belangrijke aanleidingen voor dat groenere gevoel zijn te vinden in de bijzondere ruimtelijke organisatie van de wijk. Centraal in de wijk ligt bijvoorbeeld een oude boomgaard en een Populierenbos van waterwinbedrijf Vitens. Ook stadsboerderij Caetshage⁵ maakt onderdeel uit van de wijk. Al ligt deze wel aan de rand van de wijk net aan de overkant van de Rijksstraatweg. Deze gebieden en het overige groen in de wijk vormen in zekere zin één geheel. De privétuinen hebben geen afrastering en lopen naadloos over in de gemeenschappelijke tuinen in de verschillende hoven (mandelige gronden). Het openbare groen is zo opgezet dat het goed aansluit op de hoven en ook heel natuurlijk overloopt in het groen buiten de wijk. Het natuurlijke karakter van het groen in de wijk wordt versterkt door de aanwezigheid van struweel, retentievijvers, helofytenfilters⁶, slootjes en wadi's⁷.

De *privétuinen* horen bij de koop- en huurwoningen. De tuin is over het algemeen wat kleiner dan verwacht kan worden bij het soort woningen. Het is volgens de statuten van de BEL (Bewonersvereniging EVA-Lanxmeer) slechts toegestaan om groene tuinafscheidingen te plaatsen.

Het merendeel van de *mandelige gronden* ligt tussen de woningen en vormt groene binnenhoven. De hoven zijn gemeenschappelijk eigendom van de bewoners van de omringende woningen. Het eigenaarschap van de woning is onlosmakelijk gekoppeld aan het gedeeld eigenaarschap van de hof.

Zoals gebruikelijk is de gemeente Culemborg eigenaar van de openbare straten, fiets- en wandelpaden, parkeerplaatsen en delen van het wijkgroen. Maar het beheer van het openbaar groen in de wijk EVA-Lanxmeer is voor een belangrijk (financieel gezien ruim 1/3) deel ondergebracht bij stichting Terra Bella. Op 18 september 2004 is de eerste overeenkomst hierover tussen de gemeente en de stichting getekend. Tegelijkertijd is ook een overeenkomst gesloten over het beheer van het waterwingebied (waaronder de boomgaard en het Populierenbos), dat in handen is van waterwinbedrijf Vitens.

4 Vinex is een afkorting voor Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra, welke in 1991 verscheen. In de woningbouwpraktijk is 30 woningen per hectare de Vinex norm geworden.

5 www.caetshage.org

6 Een helofytenfilter is een soort moerasje, met planten als riet en lisodde, dat wordt gebruikt om grijswater of water uit bijvoorbeeld vijvers te zuiveren tot een kwaliteit die onschadelijk is voor het milieu.

7 Een wadi is een regenwater infiltratievoorziening in de vorm van onverharde laagtes in de wijk.

Compilatie van sfeerbeelden van de wijk EVA-Lanxmeer

1.4 De bewoners van de wijk (mentaal)

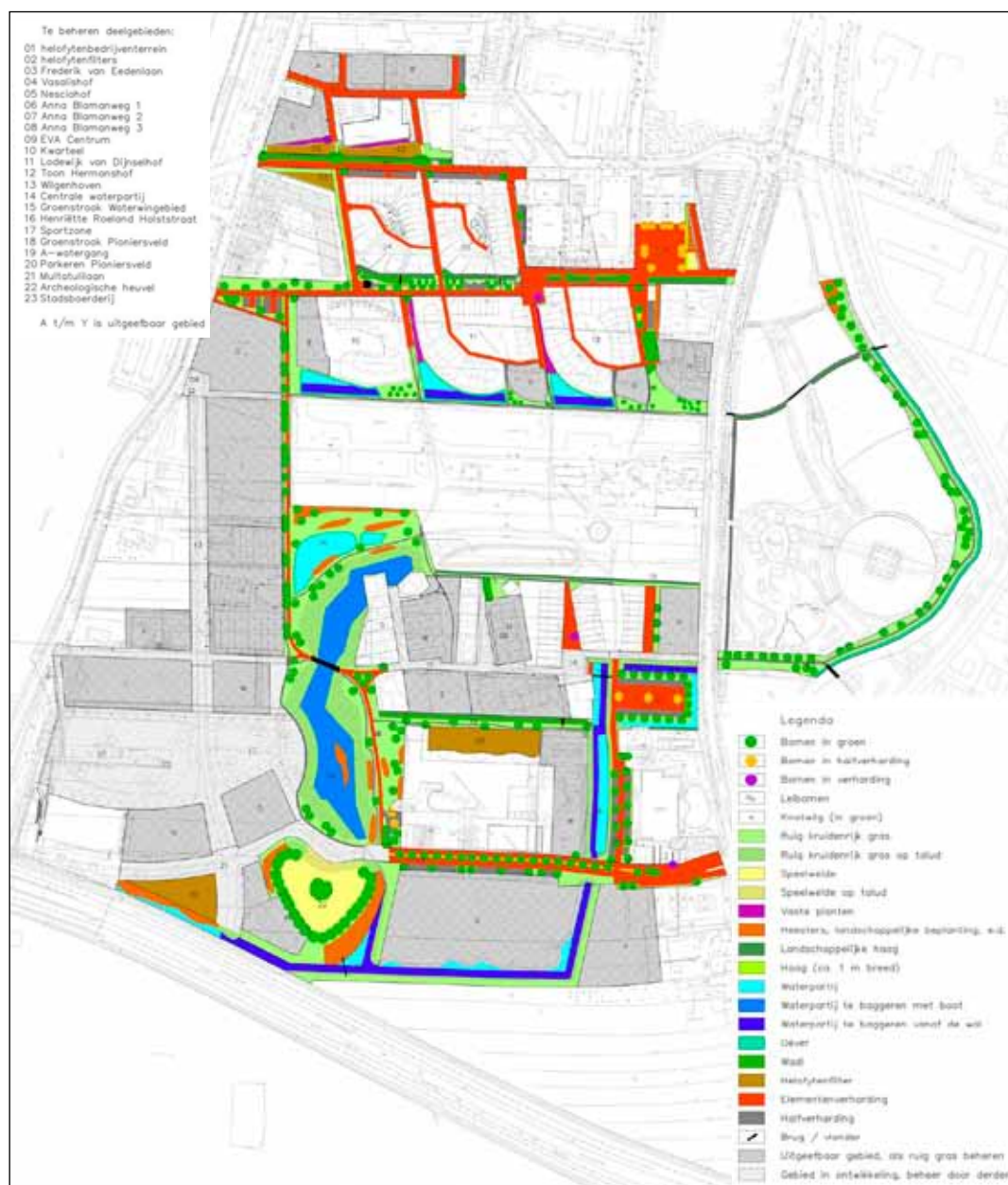
Naast de fysieke verschijning is er op het vlak van de bevolkingssamenstelling een unieke (wijk) biotoop ontstaan. De levensstijlen van de bewoners van de wijk hebben een groot aantal gemeenschappelijke kenmerken. Dat betekent echter niet dat er geen variatie bestaat in de wijze waarop de individuele bewoners hun leven vorm geven. Kijken we naar de bewoners van EVA-Lanxmeer en vergelijken we die met andere groepen in Nederland dan valt op dat de levensstijlen zich kenmerken door een grote betrokkenheid naar elkaar toe en bij de fysieke leefomgeving. In de statuten van de BEL⁸ worden die doelen als volgt geformuleerd: 'vormgeving, inrichting en beheer van een mens- en milieuvriendelijke leefomgeving vanuit duurzame ecologische principes; te weten een integratie van organische vormgeving, bio-ecologisch bouwen, perma-cultuur en verantwoord omgaan met water en energie'.

'Leden van de vereniging zijn bewoners die, alleen of tezamen met anderen, deel uitmaken van een woon- of bedrijfseenheid in de EVA-wijk in het gebied Lanxmeer te Culemborg.' Praktisch komt de betrokkenheid '(...) tot uiting (...) in een contract, dat is gesloten tussen de vereniging en ieder lid.' Daarnaast is de wens bij de bewoners van Lanxmeer groot om zelf zoveel mogelijk zeggenschap te hebben over hun directe leefwereld: '... het tezamen met haar leden bevorderen van de leefbaarheid en het welzijn in de directe woonomgeving' (statuten van BEL).

1.5 Organisatie van het groenbeheer (sociaal)

Voor de organisatie en de uitvoering van het beheer van de openbare groene ruimte in de wijk is de stichting Terra Bella, in samenspraak met de gemeente en Vitens, verantwoordelijk. In de praktijk houdt dat in dat een deel van het beheer van het openbare groen in de wijk wordt uitgevoerd door de bewoners van de wijk. De bewoners doen dit werk als vrijwilliger. Voor het budget dat ze overhouden is contractueel vastgelegd dat het surplus ten goede moet komen aan de openbare ruimte van de wijk. Het primaire doel van Terra Bella is om dit budget zo in te zetten dat meer maatwerk en kwaliteit in het ecologisch beheer mogelijk is dan bij het standaardbeheer van de gemeente. Een tweede doel is de betrokkenheid van de bewoners bij het openbaar groen te stimuleren. Hoe groter de inzet van bewoners des te meer kan Terra Bella besteden aan extra investeringen in het groen.

8 BEL: Bewonersvereniging EVA-Lanxmeer

De wijk EVA-Lanxmeer en de verschillende (groen)elementen.

Bewoners van EVA-Lanxmeer zorgen in hun vrije tijd en onder de vlag van Terra Bella voor het beheer van een groot deel van het wijkgroen. Dat doen zij op zogenaamde 'klusdagen'. In de praktijk neemt van gemiddeld 10% van de huishoudens in de wijk een persoon deel aan een klusdag. Terra Bella huurt een coördinerend hovenier in, Rob Vleeming. Hij is het centrale aanspreekpunt. Hij zorgt voor de organisatie van het beheer, de klusdagen en voor het overleg met de gemeente en met Vitens. Tijdens de klusdagen komt soms niet al het werk af. Dat werk kan dan op een volgende werkdag worden voortgezet of uitbesteed aan een door Terra Bella ingehuurd hovenier. Ook de groenbeheerders van de gemeente Culemborg zijn actief in de wijk. De bewoners hebben in ruil voor de beheerwerkzaamheden het vruchtgebruik van de boomgaard: jaarlijks zijn er twee gezamenlijke plukweekenden. Stichting Terra Bella coördineert het maken van oogstproducten, zoals het eigen biologische merk Terra Bella appelperensap. Vitens heeft gereedschap geleverd en Landschapsbeheer Gelderland ondersteunt de bewoners met cursussen, verzekeringen en advies op gebied van snoei-beheer van de fruitboomgaard. Samen met Vitens bekijkt de stichting Terra Bella jaarlijks wat er verder nog gedaan moet worden en in hoeverre bewoners dat uitvoeren. Dat kan gaan over het maaibeheer en het onderhoud van de singels. De afspraken worden vastgelegd in een beheerplan, net als met de gemeente

Terra Bella appelersap.

De samenwerking tussen Terra Bella en de gemeente Culemborg en waterwinbedrijf Vitens is eenvoudig georganiseerd en ligt vast in een vijfjarige raamovereenkomst. De gemeentelijke overeenkomst kent een flexibele jaarlijkse invulling met beheerplannen, werkafspraken, verrekeningsmethode en een halfjaarlijkse controle door middel van een gemeenschappelijke schouw. De overeenkomst met Vitens is gebaseerd op een gezamenlijk opgesteld beheerplan (met o.a. een verdeling van werkzaamheden en verantwoordelijkheden) en een regelmatig contact tussen beide partijen. De overeenkomsten zijn in 2009 vrijwel zonder wijziging voor opnieuw vijf jaar gesloten. Terra Bella beheert op basis van die overeenkomsten ongeveer 1/3 van het gemeentelijk eigendom en het merendeel van het Vitensterrein. In de overeenkomsten staat dat de uitwerking ervan wordt overgelaten aan vertegenwoordigers van de drie organisaties. Voor Terra Bella is dat Rob Vleeming, voor de gemeente Hans Kool. Voor Vitens is de contactpersoon over het beheer Jan Hop.

Jaarlijks wordt het beheerplan voor EVA-Lanxmeer geactualiseerd. Stichting Terra Bella maakt met de gemeente en Vitens daarin afspraken over wie welk onderdeel van het groenbeheer op welke wijze op zich neemt. In grote lijnen komt dat terecht bij stichting Terra Bella en de afdeling Groenbeheer van de gemeente Culemborg. Ieder half jaar houden een aantal leden van het bestuur van stichting Terra Bella, Rob Vleeming en de gemeentelijke groenbeheerders Hans Kool en Stefan van Gasteren een schouw in de wijk. Tijdens de schouw kijken de deelnemers kritisch naar elkaars werk, geven suggesties voor verbetering en voor wijzigingen in de jaarlijkse beheerplannen. Voor het begin van het groeiseizoen, in maart, ligt er een vernieuwd plan. In de beheerplannen staan ook verrekeningsafspraken tussen gemeente, Vitens en stichting Terra Bella. Die afspraken komen er op neer dat stichting Terra Bella voor het beheer van gemeentelijk groen een vergoeding ontvangt gelijk aan het budget dat de gemeente uit moet trekken aan menskracht, materiaal en overhead voor vergelijkbare elementen. Er wordt gerekend met eenheidsprijzen die de gemeente ook hanteert voor het overig groen in Culemborg.

1.6 Doel en vraagstelling van dit onderzoek

In september 2009 was het vijf jaar geleden dat de samenwerkingsafspraken tussen de Gemeente en stichting Terra Bella, en tussen Vitens en stichting Terra Bella zijn gemaakt ten aanzien van het zelfbeheer van de publieke ruimte in de wijk EVA-Lanxmeer. Maar zijn na vijf jaar de doelstellingen van stichting Terra Bella af te lezen aan de wijk en haar bewoners?

Aan het zelfbeheer liggen de volgende doelstellingen van de stichting Terra Bella ten grondslag:

- Zorgen voor een mens- en milieuvriendelijke openbare ruimte;
- Stimuleren van zorg en zeggenschap van gebruikers over hun openbare ruimte;
- Bevorderen van een gezamenlijkheid in inrichting en beheer tussen gebruikers en eigenaren (instellingen, bedrijven, bewoners en gemeente);
- Fungeren als stimulerend voorbeeldproject voor andere groepen en organisaties met de wens om bewonerszelfbeheer in de praktijk te brengen.

Onderzoeksvragen

Het doel van dit project kan worden uiteengelegd in de volgende onderzoeksvragen:

- *Samenleving en ruimte*: Welke effecten heeft de vergaande bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer gehad op onderwerpen als: sociale cohesie, aantrekkelijkheid, leefbaarheid, beleefbaarheid, natuurlijkheid en duurzaamheid;
- *Bestuur en beheer*: Wat heeft deze wijze van samenwerking betekend (en betekent nog) voor het gemeentelijk groenbeheer;
- *Ecologisch beheer en biodiversiteit*: Wat zijn de effecten van het ecologisch gevoerde beheer op de soortenrijkdom.

Werkwijze en meetmethode⁹

De beleving van de inrichting en het beheer is onderzocht door middel van interviews onder bewoners, gemeenteambtenaren en de coördinerend hovenier. Het gebruik van de ruimte is geanalyseerd door middel van een waarnemingsstudie.

We hebben onderzocht of de bestaande metingen (waarnemingen) van dier- en plantensoorten voldoende waren om een oordeel over de biodiversiteitontwikkeling van de wijk te kunnen vormen. Vervolgens hebben we een voorstel gedaan voor een monitor- en evaluatiestrategie ten aanzien van de biodiversiteitontwikkeling in de wijk.

De vragen over de beleving van de inrichting en het beheer zijn voornamelijk kwalitatief beantwoord. Het onderzoek naar het gebruik van de ruimte is zo kwantitatief mogelijk vormgegeven. Hier hebben we gekeken naar minimale benodigde herhaalde waarnemingen (monitor) om statistisch verantwoorde analyses uit te kunnen voeren. Voor het in beeld brengen van de natuurwaarden hebben we vooral gebruik gemaakt van de beschikbare kennis van de lokale natuurvereniging, de Natuur- en Vogelwacht Culemborg (NVWC). Omdat dit onderzoeksdeel in de winter is uitgevoerd en vanwege de beperkt beschikbare tijd (studiefase uitvoerende studenten) is het niet mogelijk geweest ontbrekende informatie door middel van (aanvullende) flora- en fauna-inventarisatie te verzamelen, deze is derhalve gebaseerd op literatuur.

1.7 Leeswijzer

Aan dit rapport liggen drie onderzoeksvragen ten grondslag. Deze drie onderzoeksvragen zijn in verschillende deelprojecten (afstudeeronderzoeken) opgepakt. We hebben ervoor gekozen deze basisindeling ook terug te laten komen in deze samenvattende rapportage. Hoofdstuk 2 geeft een korte schets van een praktisch kader dat als kapstok is gebruikt om de gevonden resultaten te ordenen. De opbouw van het advies (H6) is daar ook op gebaseerd. In hoofdstuk 3 gaan we in op de beleefde waarde van het zelfontwerp en -beheer door de bewoners. In hoofdstuk 4 gaan we in op hoe de gemeente de samenwerking in het (ecologische) beheer met de stichting Terra Bella beleefd. En in hoofdstuk 5 verkennen we wat het ecologische beheer tot nu toe heeft opgeleverd ten aanzien van de biodiversiteit en wat er verbeterd kan worden aan het monitoren van soorten op wijkniveau.

⁹ Zie bijlage activiteiten in de tijd voor een overzicht.

2 Een praktisch kader, driezijdige ecologie, Eco3

Om goed inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de wijk keken we voor een ‘theoretisch kader’ naar het vakgebied van de Sociale Ecologie. Hoe koppelen we de fysieke leefwereld in de stad aan de belevingswereld van bewoners? Met die vraag houdt ook Henk Oosterling zich bezig in ‘Woorden als daden, Rotterdam Vakmanschap/Skillcity 2007-2009, Rotterdam 2009. In dit boek vertelt Oosterling over zijn academische werk als filosoof en de praktijk van alledag bij het ondersteunen van projecten binnen ‘Pact Op Zuid’. Daarin werken de gemeente, woningbouwverenigingen en alle andere betrokken organisaties aan de sociale en fysieke vernieuwing in de aandachtswijken in Rotterdam Zuid.

De waarde van de onderlinge verbondenheid tussen planten en dieren onderling en hun leefomgeving is voor het eerst bestudeerd en beschreven in de biologie: de ecologie. Ecologie is opgebouwd uit het Griekse woord ‘oikos’ dat huis betekent en het woord ‘logos’ dat wetenschap betekent. Ecologie is een normatieve wetenschap, want het beschrijft niet alleen de organismen en hun samenhangen maar laat ook zien wanneer er iets mis gaat in de samenhangen. En het geeft scenario’s om de verbroken relaties te herstellen.

Oosterling baseert zich op de theorieën van onder andere Foucault ‘De woorden en de dingen’ uit 1966 (vertaling uit 2007). Hij gaat er vanuit dat de identiteit van mensen een ‘biopolitieke constructie’ is die iedere persoon ontwikkelt in wisselwerking met de fysieke, sociale en culturele omgeving. Omdat mensen zich steeds in andere omgevingen bevinden is identiteit geen vast gegeven.

2.1 Dominante- en subcultuur

De inhoud van de normen wordt steeds meer beheerd door een netwerk van mensen met (maatschappelijke/politieke) invloed. Zij zorgen, door goede samenwerking, dat de dominante cultuur de normen van de moderne westerse samenleving overdraagt. De Vinex wijk kun je zien als een in baksteen gestold voorbeeld daarvan. Dat overdragen gebeurt door zoveel mogelijk mensen te verleiden die normen over te nemen en ze zo productief te laten zijn voor ‘de goede zaak’. Maar die staat ter discussie. Mensen die niet passen in de dominante cultuur (gekleurde huid, vrouwen, natuurbeschermers (zoals stichting EVA), zwaar gelovigen, homoseksuelen, en zo voort) worden door de traditionele machthebbers buiten gesloten. Dat heeft dan een gemankeerd zelfbeeld tot gevolg. Maar zij kunnen zich ook in hun kleine kring aan de dominante cultuur onttrekken. En door hun cultuur naar buiten te brengen, hun verhaal te vertellen, hun beelden te laten zien, stellen ze de dominante cultuur ter discussie en laten die verschuiven. Dit leidt tot bevrijding van de algemene norm, autonomie en zelfbepaling.

2.2 Leefstijlen en identiteit

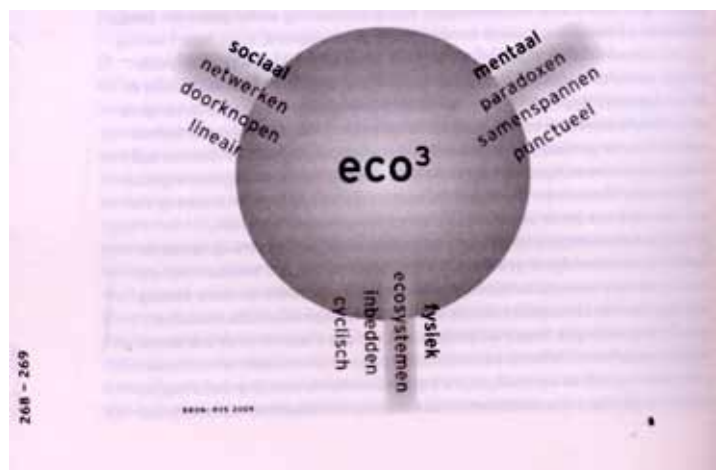
De identiteit is een ‘biopolitieke constructie’, aan individuen door de samenleving opgelegde normen en verplichte gedragspatronen (2009, Oosterling). Oosterling laat zien dat de verlangens van mensen aanhaken bij die van anderen en zich vastzetten op objecten: ‘dat wil ik graag ook hebben of ervaren’. Daardoor uiten mensen hun identiteit door het vormgeven van het persoonlijk leven als een kunstproject of ‘bestaansaesthetica’ met spullen. Identiteit wordt zo een levensstijl. De materiële buitenkant reflecteert de mentale binnenkant. Hier ligt de koppeling tussen het mentale, sociale en het fysiek ruimtelijke. Die levensstijl kan (2009, Oosterling) alleen beleden worden in ‘lichte gemeenschappen’ waarin de individuen als schuimbellen aan elkaar kleven en zo hun vorm houden. Komt een belletje los, dan is het verband zoek en knapt het. Dus zonder de anderen is er geen identiteit.

Persoonlijke vrijheid zit altijd vast in de kaders die de samenleving of de groep oplegt. Maar creativiteit en een open en uitnodigende benadering breken die kaders open en stellen leden van groep, in verbinding met anderen, in staat om hun eigen verhaal, hun eigen verbeelding vorm

te geven. Zij kunnen daardoor los(ser) komen van de in hun groep heersende normen of van de dominante cultuur die de massamedia aanbieden. Dat eigen verhaal, die eigen vormgeving krijgt pas betekenis als die wordt uitgewisseld met anderen. En om die uitwisseling mogelijk te maken is een plek nodig. Een plek waar ruimte is voor iedere groep. Dat is dus openbare of publieke ruimte. Dat kan buiten zijn: de straat, het plein of het park. Het kan ook binnen zijn: de theaterzaal, de hal van het gemeentehuis of de aula van de school.

2.3 Eco3, fysiek, sociaal, mentaal

En zoals boven beschreven spelen de onderlinge relaties de hoofdrol in de hedendaagse samenleving en in de hoofden van mensen bij het vormgeven van hun identiteit. Daarmee komt een drievoudige ecologie in beeld: *eco*³. De *fysieke ecologie* die speelt in de natuur waarbij het gaat om het inbedden van soorten in hun omgeving. De processen die in de systemen spelen zijn cyclisch. De *sociale ecologie* beschrijft de netwerken waarbij het belangrijkste proces het lineaire doorknopen is, van het ene netwerk naar het andere. Bij *mentale ecologie* gaat het om het omgaan van individuen met de hierboven beschreven paradoxen. De spanningen die de paradoxen oproepen zijn niet op te lossen. Zij vragen wèl om gemeenschappelijke aandacht, om samen te spannen zonder dat er een bepaalde richting aan gegeven wordt. Die aandacht is dus punctueel. In de beschrijving van de onderzoekresultaten van dit onderzoek volgen we de indeling uit onderstaande schema uit het boek van Oosterling.

Schema *eco*³. Uit Oosterling, 2009.

3 Bewoners over de effecten van participatie bij groenbeheer

In dit hoofdstuk gaan we in op de waarde van het zelfbeheer voor de bewoners. Het samen doen, het zelfbeheer, blijkt voor veel meer dan alleen de ecologische waarde van de wijk goed te zijn. Ook het collectief gerealiseerde ontwerp, of beter gezegd de in verschillende groepen bedachte en gerealiseerde inrichtingen voor de diverse onderdelen van de wijk blijken van belang voor de sociale cohesie.

3.1 Een succesvolle aanpak

De wijk EVA-Lanxmeer kent door de actieve betrokkenheid van de bewoners bij het ontwerp van de wijk en het zelfbeheer van het buurtgroen een grote variatie in sferen. Deze variatie is gebaseerd op de wensen van de bewoners. Dat zien we terug in het gerichte gebruik van de ruimte. Een uitzondering daargelaten worden de verschillende plekken, ingericht voor verschillende doelgroepen, ook echt zo gebruikt als ze in de ontwerpfase bedacht waren. Zo is ook de openbare 'weg' in de autoluwe wijk in gebruik als speelruimte.

De gezamenlijke beheeractiviteiten en ontwerpingsrepen vragen om overleg. Dat samen praten en het praktisch werken aan de klussen zorgen telkens weer voor nieuwe verbindingen tussen mensen. Door de sterke overeenkomsten tussen de levensstijlen van de bewoners, gevoed door een (min of meer) ecologische leefwijze, vinden zij elkaar over het algemeen makkelijk. De betrokkenheid bij gemeenschappelijke activiteiten leidt tot sterk ontwikkelde sociale netwerken op buurtniveau. Er bestaat mede hierdoor een sterk ontwikkelde zorg voor elkaar. De bewoners zijn te spreken over hun wijk. De verwachtingen die ze hadden toen zij in de buurt kwamen wonen zijn uitgekomen: EVA-Lanxmeer is nog steeds een groene kindvriendelijke wijk gebouwd op ecologische principes met een sterke sociale samenhang.

3.2 Zelfbeheer, natuurwaarden en betrokkenheid

In dit deelonderzoek kijken we naar de beleefde effecten van bewonersparticipatie in het openbaar groenbeheer op de bewoners. Ook brengen we de door de bewoners beleefde effecten van participatief beheer op het groen in de wijk in beeld. Dit hoofdstuk is gebaseerd op het afstudeerwerk van studente Loes Trienekens.

Referentiekader ontbrak

De opzet van de wijk was bij de start zo uniek dat een helder voorbeeld van een vergelijkbare wijk (referentiekader) ontbrak. Om toch een vergelijking te kunnen maken zetten we de verwachtingen voorafgaand aan de verhuizing naar de wijk af tegen de beleving van de bewonersparticipatie in de wijk nu. We hebben hiertoe een verkennend onderzoek uitgevoerd door middel van semigestructureerde interviews met een aantal mensen in de wijk. Een Quickscan Referentiestudie¹⁰ naar bewonersparticipatie bij openbaar groenbeheer elders in het land lieten vergelijkbare uitkomsten zien. De kwaliteit en diversiteit van het openbaar groen in de wijk wordt door bewonersparticipatie vergroot. Niet onbelangrijke neveneffecten zijn een toename van de leefbaarheid en een grote betrokkenheid en tevredenheid onder de bewoners.

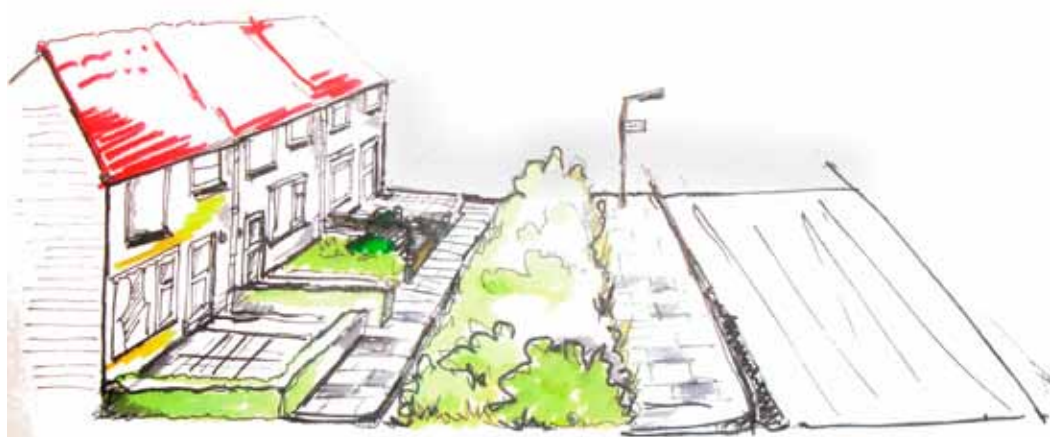
Een onderzoek naar collectieve tuinen (Berg, 2003) en de achterliggende motieven om te kiezen voor een woonomgeving met een collectieve tuin sluit aan bij de ervaringen in dit onderzoek. De in dit onderzoek (Berg, 2003) uitgevoerde deskstudie maakte duidelijk dat een collectieve tuin in tegenstelling tot een privé tuin leidt tot een hogere kwaliteit van het groen in de woonomgeving. Daarnaast levert het een gezondere leefomgeving op voor bewoners en bezoekers. Het draagt

¹⁰ Bevraagd zijn: Utrecht (Bikkershof, De Kersentuin), Zoetermeer (Adoptie groen Beijerland), Zwolle (De Bogert), Arnhem (Spijkkerkwartier), Leusden (Rozendaal) en Gent, België (Groene Eilanden).

bij aan het contact tussen buurtbewoners, creëert een grotere sociale veiligheid en zorgt voor meer keuzevrijheid in woonconcepten. Enquêtes uitgevoerd in het kader van dat project (Berg, 2003) maakten duidelijk dat het makkelijk ontmoeten van anderen en het 'hebben' van een grote tuin voor 'hetzelfde' geld, voor veel mensen de belangrijkste drijfveren waren.

Verwachtingen zijn uitgekomen

We namen negen interviews af met bewoners in de wijk. Deze semigestructureerde interviews zijn zo open mogelijk afgenomen. Om toch een zo breed mogelijke selectie te hebben van de beperkte groep te interviewen mensen is in samenspraak met de begeleidingscommissie een voorselectie gemaakt. Op basis van de interviews zijn, door een student van Van Hall Larenstein die de wijk niet kende, illustraties gemaakt van de verwachtingen die de toenmalige toekomstige bewoners hadden van de wijk. Deze beelden laten zien dat het verwachte beeld heel aardig correspondeert met het gerealiseerde.

Twee impressies van groen in de wijk gebaseerd op de afgenomen interviews. De eerste betreft een impressie van het groen in de oude wijk, de tweede een impressie van het verwachte groen in de wijk EVA-Lanxmeer.

De geïnterviewden woonden voordat ze in de wijk EVA-Lanxmeer kwamen in de regel in een buurt zonder betrokkenheid van burgers bij de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. In de nieuwe wijk zouden ze het beheer van het (met name mandelig) groen in de buurt samen doen. Dat beheer zou sterk gericht zijn op een zo natuurlijk mogelijke aanpak (zonder gebruik

van bestrijdingsmiddelen en zware machines) passend bij het omringende landschap. De geïnterviewden verwachtten in EVA-Lanxmeer een wijk te vinden met veel natuurlijk en voor iedereen toegankelijk groen. Het openbaar groen zou ook toegankelijk zijn als speelruimte.

Bewonersparticipatie heeft het beoogde effect gehad. Voor de geïnterviewden is participatie vooral meedoen en meedenken. Het feit dat het groen er natuurlijk en gevarieerd uitziet wordt toegeschreven aan het participatief uitgevoerde beheer. De idealen en verwachtingen van de aankomende bewoners van destijds en het resultaat na ruim zes jaar praktijk zitten dicht bij elkaar. De natuurlijkheid van de wijk komt volgens de geïnterviewden sterk tot uiting in de retentievijvers, de waterpartijen, de slootjes, de wadi's, de helofytenfilters en de boomgaard. Met het verder ontwikkelen en uitbreiden van de wijk wordt telkens de informele speelruimte voor de kinderen kleiner. Sommigen ervaren dit wel als een gemis.

Het zelfbeheer zorgt in de praktijk voor een goed sociaal contact in de wijk. De gekozen werkwijze draagt inderdaad bij aan de duurzaamheid in het sociale domein zoals stichting Terra Bella in haar doelstellingen voor ogen heeft. Het samen werken in het groen geeft de mogelijkheid om andere bewoners uit de wijk op een ongedwongen manier te ontmoeten. Hierdoor leer je je medebewoners kennen en ontstaan makkelijk nieuwe contacten. Belangrijk neveneffect daarvan is volgens de geïnterviewden een vergroting van de saamhorigheid en het gevoel van veiligheid in de wijk. Er bestaat een sterk gevoel van verantwoordelijkheid om op beheervlak dan wel op organisatorisch vlak een bijdrage aan de wijk te leveren. De geïnterviewden spraken unaniem de wens uit het huidige beheer voort te zetten. Een aantal geïnterviewden sprak de zorg uit over de toekomstige bereidheid van bewoners bestuurlijke of beheertaken op zich te blijven nemen.

Doorknopen van netwerken

Wat is een goede manier om bewoners blijvend te betrekken bij het beheer? De geïnterviewden benadrukten dat het enthousiasme van de huidige vrijwilligers een belangrijke voorwaarde is voor het enthousiasmeren van andere bewoners. Nieuwe bewoners hebben in sommige gevallen veel minder op met een aantal principes van de wijk. Zij kwamen vooral af op een prettige huis dat dichtbij het station ligt. Zij zouden dus actiever betrokken moeten worden bij het de principes van de wijk en het gevoerde zelfbeheer.

Belangrijke voorwaarde voor het gebruik van het openbaar groen is het behoud van het groen en het regelmatig evalueren van de aanwezige voorzieningen. Cruciaal voor het gebruik van de openbare ruimte is dat de voorzieningen aansluiten op de behoeften van de verschillende (leeftijds) groepen. De geïnterviewden geven bijvoorbeeld aan dat een huidige speelveldje gaat verdwijnen en er een te klein veldje voor terugkomt.

3.3 Collectief ontwerp en sociale cohesie

In dit deelonderzoek staan we stil bij de betekenis van het collectieve ontwerp en beheer van de fysieke buitenruimte voor sociale cohesie. Dit hoofdstuk is gebaseerd op het afstudeerwerk van studente Virginie Anquetil.

Waarnemingsstudie

Op basis van literatuuronderzoek naar 'meten' aan sociale interactie hebben we een aantal bouwstenen geformuleerd voor het maken van een basaal onderscheid in waarneembare sociale interacties. We onderscheiden actieve en passieve interacties tussen mensen. *Actieve interacties* gaan over sociale activiteiten als begroetingen (zonder focus), men is zich bewust van de ander. *Active interacties* gaan daarnaast ook over het voeren van een gesprek (met focus), mensen reageren direct inhoudelijk op wat de ander zegt. *Passieve interactie* gaat vooral om het 'verbonden' zijn van mensen doordat ze elkaar zien of horen (niet sociale activiteiten). Deze laatste interactie is lastig waar te nemen omdat het een mentaal proces is dat zich in het hoofd van de waargenomen persoon afspeelt. Daardoor is het ook niet te achterhalen of er sprake is van positieve of negatieve waardering van de interactie¹¹. Om toch inzicht te krijgen in deze zaken zijn er aanvullend interviews gehouden.

11 Zie (Anquetil, V., 2009, §3.2.3) voor een beschrijving van de gevolgde procedures rondom de waarnemingen.

Voor de waarnemingsstudie hebben we twee plekken in de openbare ruimte en twee mandelige tuinen geselecteerd. Dit hebben we gedaan vanuit de verwachting dat duidelijke verschillen in fysiek ontwerp (gebaseerd op verschillende eisen voor gebruik en ontwerpgegevens) tot duidelijke verschillen in gebruik zouden leiden. Daarnaast moesten de plekken geschikt zijn voor observatie, dus geen hoge verwilderde begroeiing die het zicht ontnemt. We hebben gekozen voor de Anna Blamanweg en het Toon Hermanshof vanwege de gebruikspecifieke inrichting (picknicktafels, bankjes, enzovoort). Daartegenover hebben we de Oude Lek en het Lodewijk van Deyssehof gezet, juist vanwege het ontbreken van een gebruikspecifieke inrichting. Alle vier gebieden zijn voorzien van faciliteiten als bankjes, kinderspeelplekken en picknickbanken. Tevens kennen alle vier gebieden een aansluiting op een straat, een publiek pad of een collectief pad.

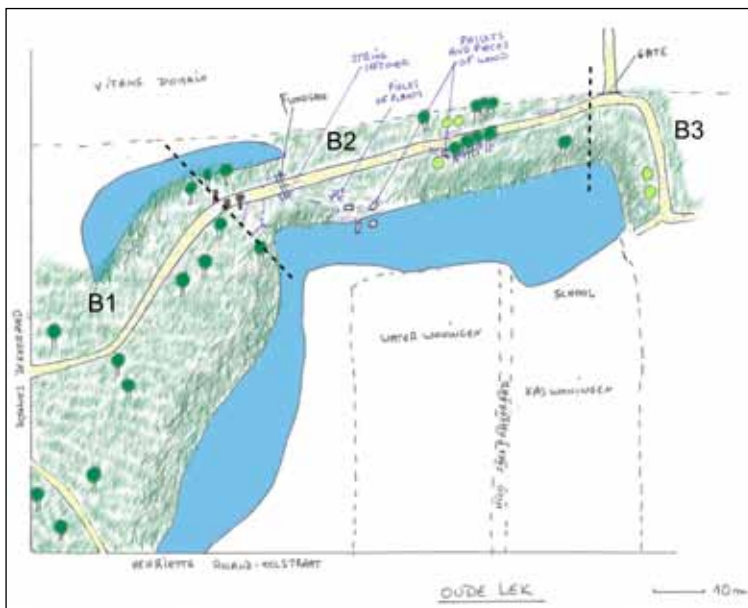

Een weergave van de spreiding van de gekozen studiegebieden.

Verschillen in interactie

Geen gebruikspecifieke inrichting

Oude Lek kent een niet-gebruiksspecifiek ontwerp. De sociale interacties hadden in hoofdzaak een duidelijke focus. Toevallige ontmoetingen waren zeldzaam. De sluis en de vijver lijken, te oordelen naar de 'gebruikssporen', een speelaanleiding te bieden (B2). B3 is een plek waar veel korte sociale activiteiten plaatsvonden. Deze plek lijkt te functioneren als verbindingsruimte. Mensen hadden al sociale interactie voordat ze de ruimte inkwamen. Ouders van de oostzijde van de wijk lijken het pad te gebruiken om hun kinderen van school te halen.

Schets en impressie Oude Lek.

Lodewijk van Deyssehof kent een niet-gebruikspecifiek ontwerp met een gedifferentieerd onderhoud. De hof kent een grote mate van flexibiliteit in gebruiksmogelijkheden ondanks dat sommige faciliteiten toch een vaste plek hebben (picknicktafels, bankjes, pomp). Het zijn in hoofdzaak volwassenen en kleine kinderen die de ruimte gebruiken. Zij doen dit veelal gedurende langere tijd. De plekken in de hof met specifieke faciliteiten werden het meest en het langst gebruikt (B1, 4, 5).

Schets en impressie Lodewijk van Deyssehof.

Wel gebruikspecifieke inrichting

De Anna Blamanweg kent een zeer gebruikspecifiek ontwerp. In elk van de onderscheiden onderdelen van de straat zijn veel sociale activiteiten waargenomen. De langst durende activiteiten vonden plaats op die plekken met een heel specifieke inrichting (B1, 2, 4, 6). Met name kinderen maakten gebruik van deze plekken. In de straat was het merendeel van de sociale activiteiten kort. In tegenstelling tot het plein (B8), wat tevens een verkeersruimte is. Waarschijnlijk biedt de ruimte op het plein meer aanleiding even te blijven staan voor een praatje. De specifieke inrichting, de

nabijheid van de woningen en de afwezigheid van autoverkeer zijn allen sterke aanleidingen voor het intensieve gebruik van de ruimte door kinderen.

Schets en impressie Anna Blamanweg.

Toon Hermanshof kent een gebruikspecifiek (esthetisch) ontwerp en een strikt onderhoudregime. Er zijn in deze hof meerdere plekken met een specifieke inrichting gericht op specifieke activiteiten. Voorbeelden hiervan zijn een grotere picknicktafel, een zandbak, en een pergola. Opvallend is het relatief beperktere (dagelijkse) gebruik van de ruimte dan op de andere plekken. In een kort informeel gesprek werd wel duidelijk dat de collectieve tuin wel degelijk functioneerde voor sociale interactie. Er worden regelmatig feestjes gehouden en onderhoudsdagen georganiseerd. Ook is duidelijk geworden dat de specifiek ontworpen onderdelen heel verschillend worden gebruikt. Eigenlijk werd alleen het pad (P1) door iedereen gebruikt. De andere plekken kenden andere gebruikers en andere intensiteiten (B2, vooral ouderen, B1 vooral volwassenen). In drie van de onderscheiden deelgebieden zijn helemaal geen sociale activiteiten waargenomen (P2, B4, B3). Opvallend in dit rijtje is de speelplek (B3). Een verklaring kan zijn dat er in deze buurt relatief weinig kinderen wonen in een leeftijdscategorie die past bij deze voorzieningen.

Schets en impressie Toon Hermanshof.

Faciliteiten en sociale interactie

Daar waar specifieke faciliteiten aanwezig waren werden ook veel sociale interacties waargenomen. Deze sociale interacties hadden daardoor vaak wel een specifiek karakter en een specifieke gebruikersgroep. Ze duurden vaak opvallend lang wat de kans op ontmoeting met anderen weer vergroot. De casus Oude Lek laat zien dat ook juist niet specifieke speelontwerpen, een sluis en een vijver, een sterke aantrekkingskracht kunnen hebben. Een andere uitzondering was dat het heel specifiek ontworpen petanque veld bij de Anna Blamanweg wel voor veel sociale activiteiten werd gebruikt, maar niet voor het spelen van jeu de boules.

Verkeers- en verblijfsruimten

Een verkeersruimte ondersteunt (als onbedoeld effect) korte en niet spontane sociale activiteiten, in contrast met de verblijfsruimte waar de sociale activiteiten veelal langer duren en spontaan zijn (bedoeld ontwerpeffect). De verkeersruimten werden ook gebruikt als speelruimte, versterkt door het feit dat er geen auto's mogen komen.

Flexibel en niet-flexibel ontwerp

Een ontwerp met vooral een esthetische focus (Toon Hermanshof) laat een ander soort sociale interactie zien dan een ontwerp met vooral een functionele focus (Lodewijk van Deysselhof). Feit is echter dat beide plekken zijn ingericht door de omwonenden zelf. Dus de bewoners hebben met de focus op esthetiek of functionaliteit het gebruik mede bepaald.

Van belang voor sociale cohesie

We hebben ons met dit onderzoek gericht op het in kaart brengen van het gebruik van de gemeenschappelijk ontworpen ruimte. Dit heeft een aantal inzichten opgeleverd voor de betekenis van die ruimte voor interactie tussen mensen. Voor het tot stand komen van sociale cohesie blijkt uit de interviews dat naast het samen ontwerpen aan de inrichting ook het gezamenlijk beheren van de ruimte van cruciale betekenis is.

Literatuurstudie leverde ons het inzicht op dat er niet een eenduidige definitie van sociale cohesie is te vinden. De drie door Wilkinson (2007) onderscheiden dimensies bij sociale cohesie geven echter wel bruikbare handvatten voor dit onderzoek. Wilkinson spreekt over een 'sense of community', de 'attraction of place attachment' en 'neighbouring'. Bij een 'sense of community' staat vooral het gevoel van erbij horen centraal, vanuit gedeelde waarden, een gemeenschappelijke identiteit en de betrokkenheid bij de organisatie van de gemeenschap. Dit begrip kent grote overeenkomsten met de sociale component uit het eco3 verhaal van het gehanteerde theoretisch kader in dit onderzoek.

'Attraction of place attachment' gaat vooral over de aantrekkingskracht van de fysieke omgeving. Hierbij wordt de attractieve waarde van de plek voornamelijk bepaald door de fysieke kenmerken en de waarde die eraan wordt toegekend door de waarnemer. Dit punt komt echter in weinig definities naar voren. Forrest en Kearns (2000) benadrukken dat 'place attachment' alleen kan bijdragen aan sociale cohesie wanneer het wordt geassocieerd met een bepaalde sociale rol van de plek (bijvoorbeeld ontmoetingsplek). 'Neighbouring' (nabuurschap) ten slotte, gaat vooral over het sociale gedrag tussen de burens. Het gaat over elkaar ondersteunen, over netwerken en interactie.

Social cohesion dimensions	Components
Sense of community (social-mental)	Common identity and shared values Involvement in the community organization and local actions
Place attachment (fysical-mental)	Attractive physical setting Possibilities for social activities Meanings of place
Neighbouring (social)	Social networks Social support

Tabel 1: Dimensies en componenten van sociale cohesie naar Wilkinson (2007).

'Sense of community'

Mensen zijn door de manier van wonen en (gemeenschappelijke) tuinen met elkaar *verbonden*. Het delen van het eigendom van de gemeenschappelijke tuinen leidt tot het delen van verantwoordelijkheid. Discussie over ontwerp en beheer vragen steeds om overleg en dat genereert telkens nieuwe verbindingen.

De omstandigheden voor het vinden van *gedeelde waarden* zijn optimaal in de wijk EVA-Lanxmeer. Het vertrekpunt van de wijk, de onderliggende principes van EVA-Lanxmeer, hebben een zekere selectie gebracht in het type mensen dat er woont. De relatief homogene levensstijlen, zijn een uiting van een min of meer ecologische leefvisie. De bewoners hebben een meer dan gebruikelijke wens om in gezamenlijkheid vorm te geven aan hun leefomgeving. Hierdoor vinden de bewoners elkaar makkelijker. Wat opvalt is de differentiatie tussen de collectieve tuinen. Elke 'buurt' heeft een andere ontwerp, kent een ander gebruik en een ander beheer. Er is dan ook telkens sprake van een andere groep bewoners die vanuit een aantal breed gedragen wensen tot een eigen unieke invulling komt. Het gegeven dat iedereen heeft bijgedragen zorgt ervoor dat er ook van iedereen wel wat inzit.

'Place attachment'

Het collectief ontwerp en beheer zijn voor veel bewoners bepalend voor de aantrekkelijkheid en het gebruik van de ruimte. De ruimten zijn afgestemd op de wensen. De mogelijkheid om daar aan bij te dragen geeft een gevoel van *eigenaarschap*. Opvallend is dat de hof die door de bewoners en omwonenden als de mooiste wordt beschouwd, het minste (actief) wordt gebruikt. De specifieke voorzieningen opgenomen in elk gezamenlijk ontwerp versterken de aantrekkelijkheid voor het gebruik van de ruimte en daarmee de verbondenheid ermee. Opvallend is ook dat een plek als de petanquebaan voor alles behalve voor petanque wordt gebruikt. Rob Vleeming, de coördinerend hovenier van Terra Bella, geeft aan dat de baan niet is aangelegd vanuit een proces met gezamenlijk gedragen uitgangspunten. *'Het is ook niet meer gelukt, zelfs niet na herinrichting en stimulering gebruik, om dat weer om te draaien'*.

'Neighbouring'

Dit deelonderzoek leidt tot dezelfde constatering als deelonderzoek uit 3.2. Het samen ontwerpen, aanleggen en beheren van de gemeenschappelijke tuin is een sterke kracht geweest in het doen ontstaan van sociale netwerken op buurtniveau. De betrokkenheid van velen bij gemeenschappelijke activiteiten op wijkniveau (groenbeheer, organisatie, feesten, enzovoort) draagt ook bij aan het 'kennen' van de buurt en de medebewoners. Er is mede hierdoor een sterk ontwikkelde zorg voor elkaar.

Bewoners voelen zich verantwoordelijk voor hun leefomgeving. Vanuit een verbondenheid met de plek en de medebewoners ontstaat een gevoel van (sociale) controle. Het feit dat de gemeenschappelijke tuin, het openbare wandelpad en de privétuin visueel en fysiek in elkaar overlopen maakt sociale controle ook eenvoudig. Bij een groter gevoel van veiligheid zullen mensen sneller geneigd zijn gebruik te maken van de gemeenschappelijke tuin en wandelpaden. Dit versterkt het veiligheidsgevoel weer. Door het zelfontwerp en beheer past de ruimte ook sterk bij de wensen van de bewoners.

Recent onderzoek naar buurtgroen en sociale cohesie (Vreke et al., 2010) bevestigt de relatie tussen sociale cohesie en het realiseren van een groter gevoel van veiligheid en het tegengaan van verloedering, overlast en criminaliteit. De studie geeft aan dat de aanwezigheid van ontmoetingsplekken, de mogelijkheid tot laagdrempelige contacten en de motivatie van bewoners om te investeren in relaties in de buurt belangrijke condities zijn voor de mate van sociale cohesie.

4 Beleefde effecten zelfbeheer bij gemeente

De vragen die in dit hoofdstuk aan bod komen gaan over de effecten van ruim vijf jaar bijzondere samenwerking tussen de gemeente Culemborg en de stichting Terra Bella. Om zicht te krijgen op die effecten spraken we met een vijftal mensen uit het gemeentelijk apparaat en met de coördinerend hovenier die allen een sleutelrol spelen of hebben gespeeld in de samenwerking. Voor een overzicht van geïnterviewden en gespreksmethode zie de bijlagen.

4.1 Ecologisch zelfbeheer een succes maar...

In grote lijnen komt de wijze waarop de vijf geïnterviewde mensen praten over de ervaringen van de samenwerking tussen de gemeente Culemborg en Terra Bella met elkaar overeen. De samenwerking in het ecologisch zelfbeheer in EVA-Lanxmeer is volgens hen een succes. Het ecologisch zelfbeheer levert niet alleen kwalitatief beter openbaar groen op. Het geeft praktisch vorm aan en vergroot de betrokkenheid van bewoners bij de leefomgeving. Voor de gemeentelijke begroting levert het geen extra kosten op want het verrekeningsstelsel is budgetneutraal. Niet onderzocht, maar wel denkbaar is dat deze aanpak in andere portefeuilles besparingen oplevert. Denk daarbij bijvoorbeeld aan openbare veiligheid/orde. In principe zijn ecologisch beheer en zelfbeheer twee verschillende zaken die in EVA-Lanxmeer samenvallen. Terra Bella en ook de BEL krijgen steun en medewerking van het gemeentebestuur van Culemborg en de meeste hogere en/of beleidsambtenaren. Bij medewerkers in het tussenkader en bij de uitvoerende afdelingen die niet direct bij EVA-Lanxmeer betrokken zijn, heerst soms scepsis op persoonlijke basis.

Ecologisch zelfbeheer vraagt speciale ontwerp- en inrichtingsuitgangspunten van de wijk. De te onderhouden vakken en elementen met ieder hun eigen beheerregime zijn klein van maat. Voor het uitvoeren van zelfbeheer is het belangrijk een onderscheid te maken tussen de vakken en elementen die de bewoners beheren en die de gemeente onderhoudt.

In principe zou het ecologisch beheer ook uitgevoerd kunnen worden zonder dat bewoners er bij betrokken zijn. Ecologisch groenbeheer vraagt echter wel om een verfijnde manier van werken. Het gemeentelijk groenbeheer in Culemborg is door budget beperkingen niet in staat om dat waar te maken. Daarnaast missen individuele medewerkers op dit moment de kennis, het inzicht en persoonlijke betrokkenheid om ecologisch groenbeheer goed uit te voeren.

Het (ecologisch) zelfbeheer kan in principe ook in andere wijken en gemeenten toegepast worden. Wanneer je ecologisch beheer in andere buurten zou willen toepassen dan is het de vraag of de stedenbouwkundige (ruimtelijke) opzet van wijken voldoende potentie biedt om ook ecologische verbindingen te leggen met groenstructuren buiten de wijk.

Er wordt aangegeven dat het heel bijzonder is wat er in EVA-Lanxmeer gebeurt. Ook zijn er zeker inzichten en leerervaringen die het waard zijn om uit te dragen. Aan de andere kant zien de mensen die we spraken in hun dagelijkse praktijk zo goed als geen aanleidingen om in andere buurten op dezelfde manier te gaan werken. Dit heeft vooral te maken met het gegeven dat in EVA-Lanxmeer een groep mensen woont met sterk gedeelde ideeën over samenleven met elkaar en de daarbij passende fysieke omgeving (Zie paragraaf 1.4). Uitingen daarvan zijn de sterke betrokkenheid bij het ontwerpen van de wijk en het groenbeheer. Dat een zo grote groep mensen met een gedeeld ideaal in één wijk woont is bijzonder. De kans op herhaling wordt door de geïnterviewden klein geacht. Ook het zelfbeheer, zonder de ecologische uitgangspunten, in een andere bestaande wijk introduceren blijkt in Culemborg lastig te realiseren. Dit neemt niet weg dat er op momenteel in Nederland talloze 'ecodorp'-initiatieven, in verschillende stadia van ontwikkeling zijn. In dergelijke initiatieven kan de manier van werken in EVA-Lanxmeer wel degelijk landen.

Ecologisch beheer vraagt om specifieke opzet en inrichting van de stedenbouwkundige structuur van de wijk. Die is in bestaande andere wijken zo goed als niet te vinden. De fijngevoelige ingrepen voor ecologisch beheer kosten veel meer arbeidsuren dan regulier beheer. De gemeentelijke

organisatie is daarop niet toegerust. Er zijn bij de vijf mensen met wie we spraken maar weinig vergelijkbare initiatieven bekend. Genoemd zijn Almere, Amersfoort en Wageningen waar groepen momenteel actief lobbyen (en soms al heel ver zijn) om iets vergelijkbaars van de grond te krijgen.

4.2 De gesprekken

In deze paragraaf geven we in grote lijnen de resultaten van de gevoerde gesprekken weer. We doen dat aan de hand van een aantal thema's (zie bijlagen). Zoals al eerder aangegeven komen de ervaringen bij de vijf personen over de samenwerking tussen de gemeente Culemborg en Terra Bella met elkaar overeen. In de beschrijvingen staan citaten. Bij de keuze van de citaten gaven we de voorkeur aan die citaten die het onderwerp het meest sprekend omschreven.

Thema 1. Uitgangssituatie

Alle vijf de geïnterviewden omschrijven het gemeentelijk groenbeheer in Culemborg van vijftien jaar geleden, voordat stichting EVA voor de ontwikkeling van EVA-Lanxmeer in beeld was, als traditioneel. *'Strak gemaaide gazonnen, geen onkruid, geschoffelde plantvakken, goed gesnoeide struiken en bomen'*. Omdat Culemborg een kleine stad was en is, zijn de lijnen in de gemeentelijke organisatie kort. En de meeste bewoners weten bij kwesties de juiste persoon in de gemeente makkelijk te vinden. Het direct aanspreken van groenbeheerders door burgers kwam regelmatig voor, maar er waren geen bijzondere initiatieven op het gebied van bewonerszelfbeheer.

Maar er was meer aan de hand. *'Op bestuurlijk en beleidsniveau wilde Culemborg rond 1990 een groene gemeente zijn.'* en *'Het voormalig afdelingshoofd groenbeheer, Martin Bresser, vond dat er meer met de natuur moest gebeuren in Culemborg'*. De gemeente kocht delen van de uiterwaarden van de Rijn op om het als natuurgebied te beheren. In de ontwikkeling van nieuwe wijken speelden groen en natuur een belangrijke rol. Voor de aanleg van het natuurpark 'De Zump' won Culemborg destijds de 'Nationale Natuurprijs'. In het stedelijk groenbeheer was ook al een verschuiving aan de gang van de traditionele naar een meer natuurlijke vorm van beheer. Martin Bresser, destijds afdelingshoofd groenbeheer, speelde daarin een stimulerende rol. *'We experimenteerden met een kudde schapen om de berm in de woonwijken kort te houden. Maar dat was niet altijd een succes. Veel mensen vonden het maar een rommeltje want de schapen eten niet alles. Anderen stoorden zich aan geblaat 's morgens vroeg'*.

EVA-Lanxmeer heeft tot ontwikkeling kunnen komen omdat in Culemborg het stadsbestuur en hoge ambtenaren persoonlijk, praktisch en beleidsmatig bezig waren om de stad een groen karakter te geven. De persoonlijke contacten tussen de initiatiefnemers van stichting EVA en met name Marleen Kaptein, de toenmalige wethouder ruimtelijke ordening Jean Eigeman, Jan Goed (directeur van de sector ruimte) en Martin Bresser (hoofd afdeling groenbeheer) zorgden er voor dat stichting EVA in Culemborg een plek vond. *'Dat EVA-Lanxmeer zich destijds hier in Culemborg heeft kunnen nestelen heeft te maken dat het relatief klein aantal problemen dat het ontwikkelen van die wijk met zich mee bracht. En dat heeft zich in de loop van de jaren vertaald in meer acceptatie van het experiment. Want zo hebben we er altijd naar gekeken, als een experiment'*.

EVA-Lanxmeer werd door de gemeente zelf ontwikkeld zonder tussenkomst van een projectontwikkelaar. Daardoor konden de gesprekken heel direct plaatsvinden met de mensen van stichting EVA zoals Marleen Kaptein. De gemeente besloot dat er op de grondexploitatie van EVA-Lanxmeer geen winst gemaakt hoefde te worden. *'Dus dat scheelt. Maar een aantal keren is er wel aan de grondprijs gerammeld. Toen waren de huizen getekend en bedacht met een prijs van de aannemer en zo. Maar het totaal kwam toch duurder uit dan gedacht. En dan wordt er naar de grondprijs gekeken. En ja, dat vind ik dan niet terecht'*.

In het begin wilden een groep mensen binnen stichting EVA volledige zeggenschap over de buitenruimte. Dit botste met de visie van de gemeente die zeggenschap wilde houden op de grote lijnen van de inrichting en beheer van EVA-Lanxmeer. *'Dat hebben we het in het college toen besproken: wie heeft nu de zeggenschap over wat daar neergezet wordt? Is dat het stadsbestuur of zijn dat de bewoners zelf? Want uiteindelijk nemen wij toch de beslissing wat er kan gebeuren. En natuurlijk betrek je daar de bewoners bij en gezien het bijzondere karakter hebben die daar*

wat meer mogelijkheden dan elders in de stad, maar daar moet je wel voorzichtig mee omgaan wat het kan niet zo zijn dat zij de wijk besturen. Dat was echt een spanningsveld'. De patstelling werd doorbroken doordat de bewonersvereniging EVA-Lanxmeer (BEL) en de gemeente eigen vertegenwoordigers aanstelden die gericht waren op samenwerking. De bijzondere wijze waarop de bewoners het eigenbeheer van hun woonomgeving hebben kunnen vormgeven en organiseren met de gemeente is vooral te danken aan de goede persoonlijke contacten tussen die twee vertegenwoordigers. Dat waren Rob Vleeming, de coördinerend hovenier van stichting Terra Bella, en Hans Kool, destijds het teamhoofd groenbeheer van de gemeente Culemborg. Zij zetten de praktische werkwijze op met de halfjaarlijkse schouw, de jaarlijkse beheerovereenkomst en het verrekeningsstelsel. *'Als randvoorwaarden voor zelfbeheer stelde de gemeente Culemborg: er moet een goede vertegenwoordiging van de bewoners zijn en een minimaal aantal mensen dat mee wil doen'*. Het groenbeheer is bestuurlijk eigenlijk nooit een kwestie geweest. *'Toen dat besloten werd zat ik nog in de raad. Dat had ook financiële argumenten want het koste niet veel. En als het een keer fout zou gaan, dan doen we het gewoon zelf wel. Dus het risico was klein'*.

Thema 2. Inzicht in de bijzondere werkwijze in EVA-Lanxmeer

Bewonerszelfbeheer en ecologisch beheer zijn twee verschillende zaken. Ecologisch beheer heeft vaak een duidelijk omschreven eindstadium voor ogen met doelsoorten in de specifieke leefomgeving. *'Zelfbeheer gaat over een alsmaar doorgaand proces van het samen creëren van nieuwe mogelijkheden en oplossingen'*.

De ecologische levensstijl, *'zeer hartelijke, ruimschoots overwegend politiek linksgeoriënteerde mensen met zo hier en daar helaas wat moralistische of normatieve oprispingen'*, van de bewoners is dominant. Die cultuur wordt door sommigen bij de gemeente gezien als van *'geitenwollensokken'* of *'doorgeslagen vrijgevochten bende'* (...) *'het is een ander slag mensen. Ik denk niet dat je zomaar mensen uit een andere wijk daar tussen zou kunnen zetten en andersom. Ze zouden niet aarden. Maar (...) ik kom er alleen maar aardige en vriendelijke mensen tegen'. (...) 'De mensen die er wonen zou ik, niet allemaal, willen omschrijven als heel bewust en uitdrukkelijk met de omgeving bezig (zijnd) waarin ze wonen'. (...) 'Wat me opvalt is het respect en de openheid van de bewoners voor verschillende visies'. (...) 'Maar ik kijk ook uit naar de dag dat een bewoner een tuinkabouter neerzet; het basisprincipe van (ecologisch) evenwicht is diversiteit'*.

'EVA-Lanxmeer heeft de idealistische uitgangspunten voor een deel losgelaten. Het was de bedoeling dat de wijk zichzelf helemaal zou bedruipen en zelf overal in zou voorzien. Daar is in de loop van de tijd wel een bijstelling in gedaan. (...) Er zijn bewoners, vaak van het eerste uur, die teleurgesteld zijn dat hun hooggespannen verwachtingen over het verkrijgen van persoonlijke zeggenschap over de leefomgeving niet geheel zijn uitgekomen. Dat levert spanningen en discussies op. Volgens mij is er wel een verschil tussen de eerste bewoners en die er later bij zijn gekomen'. De bewoners van de wijk EVA-Lanxmeer hanteren nu verschillende principes van duurzaamheid en dat zorgt zo nu en dan voor conflicten. *'De behoefte aan gezamenlijkheid is niet vorm gegeven rond de uitgangspunten en het proces van de invulling daarvan, maar soms zelfs tegenovergesteld aan die uitgangspunten. Groepen nieuwe bewoners vinden die gewenste gezamenlijkheid juist onder elkaar en dus regelmatig in het afzetten tegen de gevolgen van de wijkuitgangspunten. Ze hebben in toenemende mate een gevoel van niet betrokken te zijn. En dat zijn ze soms ook niet'*. Van het totaal aantal huishoudens doet gemiddeld 10% actief mee aan de door stichting Terra Bella georganiseerde beheeractiviteiten. Het is belangrijk om het samen werken in het groen aantrekkelijk te laten zijn. Dat vraagt om een flexibele houding van de coördinator en de bewoners. En een flexibele werkplanning is ook van belang. Klusdagen aantrekkelijk maken en houden kan door te zorgen voor een leuke sfeer van samenwerken. Dus tussen de klussen door ook ruimte maken voor kletsen, samen eten, drinken en feesten. *'Tijdens het oogstfeest maken we nu al een paar jaar appelsap. Daar zouden we verder mee willen. Cider zou leuk zijn, maar we gaan voor de Calvados.'* (...) *'Het is belangrijk dat in het meedoen aan een klusdag geen vorm van verplichting zit. Verplichten is een grote valkuil. Betrokkenheid komt voort uit eigen motivatie; alleen dat kan je stimuleren of vorm geven.'* Omdat de bewoners op beheeractiviteiten gratis in het groen werken, is het mogelijk dat het beheer op de bijzondere ecologische wijze èn goedkoop uitgevoerd kan worden. Alleen de coördinerend hovenier en de onderaannemer (bewoner van de wijk) worden voor hun arbeid betaald. Bewoners stappen met

klachten en suggesties over het beheer van het wijkgroen makkelijker naar de coördinerend hovenier van stichting Terra Bella dan naar de gemeentelijk beheerder.

De bijzondere wijze van groenbeheer is voor de gemeente budgetneutraal. De kosten die de gemeente zou moeten maken voor het beheer van de verschillende vakken of elementen (bomen, vijvers) openbaar groen plus een vast percentage overhead worden overgemaakt op de rekening van Terra Bella. Het onderhoud van die vakken en elementen wordt onder de vlag van stichting Terra Bella uitgevoerd. In de jaarlijkse beheerplannen is door de jaren heen weinig veranderd. De enige trend die te ontdekken is, is een lichte uitbreiding van het areaal en daarmee een toename van het werk en het budget voor stichting Terra Bella.

'De bijzondere samenwerking tussen de bewoners en de gemeente maakt het werk voor de gemeente niet zwaarder of lichter. Het is wel anders'. De gemeentelijk groenbeheerders die 'de bril op kunnen zetten' leren over ecologie en omgaan met de natuur van de bewoners en de coördinerend hovenier. Binnen de beheerafdeling wordt er zo goed als niet informeel gesproken over het ecologisch zelfbeheer in EVA-Lanxmeer. De bijzondere werkwijze sijpelt ook niet door naar andere buurten tijdens de jaarlijkse grote 'bovenwijkse' onderhoudsklussen zoals het snoeien. Dat komt omdat die werkzaamheden door de bewoners in EVA-Lanxmeer zelf worden uitgevoerd. De mensen van EVA-Lanxmeer zouden, aan de andere kant, meer kunnen leren van het vakmanschap van de gemeentemensen. '... in het voorjaar hebben ze nogal grote bomen neergezet. Dat is eigenlijk niet goed. Die kan je beter in het najaar planten'.

Het onderhoud van het openbaar groen in Culemborg krijgt te lijden onder de komende bezuinigingen. Steeds meer werk moet door minder mensen gedaan worden. Dat gaat ten koste van de kwaliteit. Dat geldt ook voor het werk in EVA-Lanxmeer. Want juist in deze wijk vraagt het beheer om precies werken. Het ecologisch beheer vraagt om verfijnde werkzaamheden. Die zijn moeilijk door de werknemers van de gemeente uit te voeren. Die missen veelal de kennis en zijn meer gericht op 'het maken van standaardmeters' en worden daar ook op afgerekend. *'Als ik naar andere groenmensen kijk bij ons (...) die zouden eigenlijk een cursus ecologisch beheer moeten hebben'.*

Thema 3. Duurzaamheid en burgerparticipatie in breder perspectief

Ecologisch beheer vraagt om een 'speciale bril'. Mensen die zo'n bril op kunnen zetten weten het groenbeheer in EVA-Lanxmeer te waarderen. De bewoners van de wijk hebben die bril op. Zij hebben er immers bewust voor gekozen om er te gaan wonen. Er zijn mensen van buiten de wijk zoals ook sommige gemeentelijke groenbeheerders die de bril niet hebben. *'Zij vinden het in EVA-Lanxmeer slordig en een rommel'.* Een aantal heeft door contact met mensen van Terra Bella en de bewoners de bril weten te vinden. Anderen blijven met scepsis tegen EVA-Lanxmeer en de bewoners aankijken. *'Je moet het wel kunnen, het wonen daar. De tuinen lopen zomaar in elkaar over. Dan moet je goed met je burens door één deur kunnen'.*

'Het lukt de gemeente eigenlijk niet goed om de ervaringen met EVA-Lanxmeer naar buiten te brengen'. De gemeente Culemborg past de ervaringen met EVA-Lanxmeer op kleine schaal wel toe in andere buurten. Dat loopt geen storm omdat de meeste bewoners in andere buurten en wijken niet zoveel verantwoordelijkheid willen nemen in het praktisch beheer van hun leefomgeving. 'Vorig jaar, met de sneeuw, nodigde ik bewoners uit om ook de (openbare) stoep bij hun huis te vegen. En dat leverde weerstand op. Aan de andere kant leven er ook gedachten om het uit te venten'. De kans dat het in die mate als in EVA-Lanxmeer van de grond komt, zien de geïnterviewde mensen niet snel gebeuren. Want het gaat dan over gemeentegrond, het gaat in EVA-Lanxmeer vooral ook over die mandeligheid. Dan is het geen grond van 'van de gemeenschap' maar grond 'van die specifieke gemeenschap'.

'Als het over het uitdragen en verder werken met de ervaringen in EVA-Lanxmeer, dan is het goed om even te vertellen dat we een aantal technieken over bijvoorbeeld energie die in EVA-Lanxmeer zijn ontwikkeld, hebben toegepast in de Culemborgse wijk Parijsch. Daar werken we met een projectontwikkelaar en het geeft stevige discussies om ze er in te krijgen. Het gaat dan om het grijs water en de warmtepompen. Die vragen om extra investeringen. In maart waren we daar nog niet uit. (...) Als je zelf ontwikkelt kun je die afwegingen zelf maken en er zelf over besluiten zoals

in EVA-Lanxmeer. Maar nu we met het bedrijf Van Maurik ontwikkelen uit Groot Ammers, dan kan je niet zelf beslissen. En zij hebben ervaring overal in het land. Daar zien ze ook projecten waar het niet goed gegaan is. Dan is het jammer dat de negatieve voorbeelden eerder boven komen drijven dan de positieve'.

De geïnterviewde personen laten een paradoxaal beeld zien. Zij ervaren alle vijf de praktijk in EVA-Lanxmeer als positief. En ze zouden hun ervaringen graag uit willen dragen en in andere buurten toe willen passen. Aan de andere kant zien zij in hun dagelijkse praktijk weinig of zo goed als geen mogelijkheden om dat te doen. De randvoorwaarden die EVA-Lanxmeer tot een succes maken zijn voor hen uniek. Vooral de grote overeenstemming in levensstijl bij de bewoners zien de vijf ondervraagden als de belangrijkste succesfactor van de werkwijze van EVA-Lanxmeer. En de grote betrokkenheid bij de fysieke leefomgeving en de medebewoners zien zij niet terug in andere buurten.

5 Meten aan biodiversiteitontwikkeling

5.1 Profiteren flora en fauna?

Een van de drie deelonderzoeken bestond uit het zoeken naar het antwoord op de vraag of de flora en fauna profiteren van de op ecologische leest gesticte wijk EVA-Lanxmeer (inrichting en beheer). Inzicht hierin is nodig voor de communicatie in de buurt en met de gemeente. Het is fijn voor de vrijwilligers als aantoonbaar gemaakt kan worden dat hun inspanningen tot interessante ecologische resultaten leiden.

De inventarisaties van de afgelopen 10 jaar in de wijk EVA-Lanxmeer geven een mooi beeld van diverse soorten dieren en planten die in de wijk zijn gesticteerd. De gegevens zijn onvoldoende gestructureerd verzameld om uitspraken over de ontwikkeling van de biodiversiteit in de wijk op een wetenschappelijke wijze te onderbouwen.

De eerste indruk is dat flora en fauna wel degelijk profiteren van de ecologische beheerwijze. De wijk kent een rijke flora en fauna met veel soorten die belangrijk en bijzonder zijn voor de ecologie van Nederland. Aan de hand van de lijst met soorten wordt duidelijk dat er opvallend veel Rode Lijst¹² vogelsoorten zijn gesticteerd. De 140 waargenomen plantensoorten worden weinig bedreigd maar vervullen een essentiële rol in de wijk als voedsel en habitat voor flora en fauna. De vlinder- en nachtvlinderinventarisaties laten interessante soorten zien. De lijsten van de diersoorten als dagvlinders, nachtvlinders, libellen, amfibieën, vleermuizen en andere zoogdieren lijken verre van compleet. Om een bijdrage te leveren aan discussie over een toekomstige wel gestructureerde inventarisatie is er een monitoringstrategie voor de wijk opgezet.

5.2 Beschikbare data

Na het bestuderen van de verschillende bronnen bleek dat de gegevens in de periode van 1999-2009 niet op een systematische wijze zijn verzameld. Er is een aantal inventarisaties door bewoners in de wijk uitgevoerd en een groot aantal losse waarnemingen gedaan. Doordat verschillende methodieken zijn gebruikt bij het doen van deze waarnemingen en het maken van inventarisaties zijn de gegevens moeilijk met elkaar te vergelijken. Verder loopt de volledigheid van de opgestelde soortenlijsten sterk uiteen voor de verschillende soorten. Daardoor is niet op wetenschappelijke wijze vast te stellen wat de ecologische waarde is van de wijk. Daarbij komt dat er voor de wijk geen of nauwelijks expliciete natuurdoelen zijn geformuleerd.

Van het voorkomen van vogels is relatief veel informatie aanwezig waardoor we een vrij uitgebreide lijst op konden stellen. De wijk vergelijken met andere wijken in de buurt is het eenvoudigst als er dezelfde soorten zijn geïntariseerd. Vergelijking met andere wijken en steden is ook moeilijk vanwege de vele verschillende omstandigheden (grondsoort, wijkopbouw, ouderdom, beheer). Uit de resultaten van dit deelonderzoek blijkt dat het inventariseren van vogelsoorten een goed vertrekpunt vormt om wijken te vergelijken. Vogels zijn en worden ook goed in de wijk Parijsch (en andere wijken in Culemborg) geïntariseerd.

Er worden momenteel bij de Stadboerderij Caetshage aan de ander kant van de doorgaande weg reeds 2 jaar libellen geïntariseerd. Libellen (maar ook amfibieën) zijn goede indicatoren voor waterkwaliteit.

Voor planten zijn een aantal gestructureerde inventarisaties gedaan, maar de lijst is niet volledig. Voor andere soorten is de lijst verre van compleet. De opnames zijn bovendien in volstrekt verschillende situaties gedaan, voorafgaand aan de ontwikkeling van de wijk en na uitrol van een

12 Wettelijk beschermde plant- en diersoorten

deel van de wijk. Van deze soortenlijsten is wel een aparte rapportage gemaakt: Flora en fauna in EVA-Lanxmeer: soortenoverzicht. Dit rapport is digitaal opvraagbaar via de volgende link: http://www.wetenschapswinkel.wur.nl/NL/projecten/projecten2010/bewonersparticipatie_in_openbaar_groenbeheer_culemborg/.

5.3 Gestructureerd verzamelen

Om in de toekomst op basis van gestructureerd verzamelde gegevens zinvolle uitspraken te doen over de ecologie van de wijk ontwikkelden we een monitorsysteem. Dit systeem is zo opgezet dat vrijwilligers in de toekomst goed bruikbare inventarisaties kunnen uitvoeren. Het systeem sluit aan op hetgeen Vitens ook gebruikt voor de flora. Het systeem doet een voorstel voor de soortgroepen die zich lenen voor het monitoren. Deze groepen zullen in de praktische uitvoering nader bepaald moeten worden.

Om tot een geschikte monitorstrategie te komen voor EVA-Lanxmeer, maakten we verschillende keuzes. Allereerst zijn er keuzes gemaakt met betrekking tot het meest geschikte monitorniveau¹³, de te monitoren structuurelementen en soorten (beiden door middel van literatuuronderzoek naar monitorprogramma's in stedelijk gebied en multicriteria-analyse¹⁴) en te gebruiken protocollen. De protocollen die we voorstellen zijn bestaand en hebben hun waarde in de praktijk bewezen. We hebben gekeken hoe we de verzamelde gegevens het best zouden kunnen vastleggen. We onderzochten daarvoor de werkwijze van online databases als www.waarneming.nl en www.telmee.nl. We keken daarbij ook naar de logistieke aspecten.

De uitkomst van de multicriteria-analyse (MCA) voor het monitorniveau is dat een combinatie van soorten en structuurelementen (zoals bijvoorbeeld hagen) het beste beeld geeft. Voor het monitoren van structuurelementen is een lijst van in de wijk aanwezige elementen opgesteld. Deze lijst kan gebruikt worden om waarnemingen van verschillende elementen vast te leggen. De MCA van soorten wijst uit dat een combinatie van vaatplanten, amfibieën, vlinders en (broed)vogels het meest geschikt is. Ten behoeve van de vergelijkbaarheid is het raadzaam de bestaande protocollen van de verschillende Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) te gebruiken. Voor de opslag van gegevens is gekozen voor www.waarneming.nl. Deze data worden geladen in de database van de Gegevensautoriteit Natuur¹⁵. Alvorens ze in deze database worden opgenomen zullen ze automatisch (of indien nodig handmatig) worden gevalideerd. Hiermee zijn de ingebrachte inventarisaties wetenschappelijk geborgd.

Voor de organisatie van de gegevensverwerking en de logistieke planning stellen we voor om in de wijk een werkgroep op te zetten die verantwoordelijk is voor het goed uitvoeren van de monitorstrategie. Deze werkgroep kan door de bewoners zelf worden opgericht.

Om een zo goed mogelijk beeld van de trends in de biodiversiteit in EVA-Lanxmeer te krijgen, zal de inventarisatie van soorten jaarlijks plaats moeten vinden, terwijl het voor structuurelementen waarschijnlijk voldoende is om dit eens per vijf jaar te doen. Verder vraagt het uitvoeren van de monitorstrategie om investeringen in scholing van vrijwilligers, materialen en eventueel zelfs in het inhuren van professionals. De Natuur- en Vogelwacht Culemborg (NVWC) is al begonnen om mensen die geïnteresseerd zijn op te leiden. Interesse en niet kennis is in eerste instantie het belangrijkste criterium om professioneel te gaan inventariseren, aldus de NVWC.

'Als mensen als vakman ergens mee bezig zijn, dan geeft ze dat een gevoel van verantwoordelijkheid en binding' (Oosterling, Trouw 26-11-2010).

13 Soorten, ecosystemen, structuurelementen, genen.

14 Multicriteria-analyse is een evaluatiemethode waarbij verschillende alternatieven op meerdere criteria gescoord worden.

15 De Gegevensautoriteit Natuur heeft als taak het bevorderen van de beschikbaarheid, betrouwbaarheid en volledigheid van natuurgegevens voor bedrijven en overheden. De Gegevensautoriteit streeft naar bevordering van de samenwerking met gegevensverzamelaars, -beheerders en -gebruikers. De Gegevensautoriteit Natuur opereert onafhankelijk en neutraal.

Screenshot waarneming.nl.

5.4 Haken en ogen

Discussiepunten

De bestaande soortenlijsten kunnen slechts als indicatie dienen voor wat voor soorten er in de wijk zoal te vinden zijn. Vanuit wetenschappelijk oogpunt is deze informatie (nog) niet erg waardevol. De relaties tussen gevonden soorten en de inrichting en het beheer zijn moeilijk te leggen. Wel wordt door kenners in de wijk en de NVWC aangegeven dat er uitzonderlijk veel soorten in deze wijk voorkomen. Meer dan in een gemiddelde Nederlandse Vinex of zelfs oudere wijk. Of dit een gevolg is van relicten uit het verdwenen landschap of van het ecologisch beheer is moeilijk te zeggen.

Aanbevelingen

Alvorens een definitieve start te maken met het uitvoeren van de jaarlijkse monitor, is het belangrijk dat de monitorstrategie in de praktijk getest wordt. Deze test moet uitwijzen of deze manier van werken geschikt is voor de wijk. Evaluaties zullen moeten uitwijzen wat voor aanpassingen er moeten komen. Ook zal verder moeten worden uitgewerkt op wat voor manier de dataverwerking gaat plaatsvinden.

Een professionele aanpak (gestructureerd inventariseren door vrijwilligers) voor de dataverzameling, -verwerking en -presentatie van de data komt de bruikbaarheid, betrouwbaarheid en daarmee de geloofwaardigheid van de gegevens ten goede. De monitorstrategie is zo opgesteld dat deze door vrijwilligers uitgevoerd kan worden. Vanuit draagvlak uit de wijk geredeneerd is het ook goed te werken met liefhebbers uit de wijk die zich aandienen. Eventuele extra middelen kun je dan inzetten voor bijvoorbeeld scholing.

Het opvragen van gegevens uit de Nationale Database Flora en Fauna (Gegevensautoriteit Natuur) is kosteloos voor de door de wijk zelf ingevoerde gegevens. Wil de wijk vergelijkingen gaan maken met andere wijken dan is een abonnement noodzakelijk. Deze kosten zijn voor Terra Bella waarschijnlijk niet op te brengen. Het vergelijken met andere wijken is de enige manier om echt hard te maken wat het effect is van het ecologische zelfbeheer op de soortenrijkdom in de wijk. Wellicht dat de gemeente Culemborg of waterwinbedrijf Vitens wel een dergelijk abonnement hebben of kunnen afsluiten.

6 Advies

In dit hoofdstuk staan we stil bij de verschillende resultaten. Hieronder staan de meest algemene bevindingen en de hoofdaanbevelingen geformuleerd. In paragraaf 6.1, 6.2 en 6.3 gaan we in meer detail in op de verschillende (deel)bevindingen en adviezen. We hebben hierbij de driedeling uit eco3 (het mentale, het sociale en fysieke) als kapstok gebruikt.

Tijdens een feestelijke bijeenkomst in het najaar van 2009 is een nieuwe vijfjarige overeenkomst getekend tussen de stichting Terra Bella, de gemeente en Vitens. Een duidelijker signaal voor tevredenheid over de samenwerking is bijna niet te bedenken.

In 2009 en 2010 onderzochten we de achterliggende redenen van de tevredenheid bij de verschillende partijen. In dit hoofdstuk geven we op basis van onze bevindingen adviezen aan de bewoners en hun organisaties, aan de gemeente en het waterwinbedrijf Vitens en hun medewerkers. Vanuit het theoretisch kader geredeneerd komen onze adviezen er in het kort op neer dat initiatieven zoals het zelfbeheer in de wijk EVA-Lanxmeer succesvol kunnen zijn en blijven als de mentale, fysieke, sociale ecologie (Eco3) met elkaar in open en dynamische verbinding staan en ieder afzonderlijk voldoende aandacht krijgt van de betrokkenen.

Bestuursleden van stichting Terra Bella spreken genodigden toe tijdens feestelijke ondertekening nieuw beheercontract tussen TB, de gemeenten en Vitens op een mooie nazomeravond in 2009.

EVA-Lanxmeer wordt landelijk gezien als een koploper voor ecologisch duurzame woonwijken. De wijk met een Vinex dichtheid blijkt nogal eens last te hebben van onterechte beeldvorming bij buitenstaanders. De wijk zou onevenredig meer groen hebben dan een gemiddelde nieuwbouwwijk. Dit beeld ontstaat door het ontbreken van schuttingen rondom tuinen en de aanwezigheid van het waterwingebied wat in wezen geen openbaar terrein is. Dit levert soms lastige discussies op.

De samenwerking in het ecologisch zelfbeheer in EVA-Lanxmeer is volgens de gemeente een succes. Het bijzondere organisatie-model van het zelfbeheer kan in principe, ook zonder de ecologische uitgangspunten, in andere wijken en gemeenten toegepast worden.

Dat een zo grote groep mensen met een gedeeld ideaal in één wijk woont is bijzonder. In de verschillende gesprekken is aangegeven dat de kans op herhaling klein wordt geacht. Er zijn momenteel echter verschillende 'ecodorp'-initiatieven, in verschillende stadia van ontwikkeling die wel degelijk profijt kunnen hebben van de ervaringen opgedaan in EVA-Lanxmeer.

Er zijn zeker inzichten en leerervaringen ten aanzien van ecologisch zelfbeheer die het waard zijn om uit te dragen.

- Het ecologisch zelfbeheer geeft vorm aan een naar ecologische maatstaven kwalitatief beter openbaar groen en het vergroot de betrokkenheid van bewoners bij de leefomgeving;
- Voor de gemeentelijke begroting levert het geen extra kosten op want het gehanteerde verrekeningsstelsel is budgetneutraal;
- Zelfbeheer met ecologische uitgangspunten introduceren in een bestaande wijk vraagt wel een kritische blik op de stedenbouwkundige opzet van de wijk. Niet elke bestaande opzet biedt evenveel potenties.

Ecologisch beheer uitgevoerd door professionals bij gemeenten zelf zal vele malen duurder zijn dan zoals uitgevoerd door de vrijwilligers in EVA-Lanxmeer. Naast dat het veel arbeid vraagt zal ook bijscholing noodzakelijk zijn. Individuele medewerkers missen op dit moment de kennis, het inzicht en persoonlijke betrokkenheid om ecologisch groenbeheer goed uit te voeren.

De kern van ons advies

- Zet vooral in op het verankeren van de leerervaringen op wijk en gemeentelijk niveau. Dit voorziet de wijk zelf van een stevige verankering van het gedachtegoed en wat dat kan opleveren (sociaal, mentaal, fysiek). Het biedt de gemeente een mooi kader waarmee ze zich kan onderscheiden en profileren.
- Maak serieus werk van de monitor en evaluatie op het vlak van biodiversiteit. Vergeet echter niet de monitor op het vlak van de sociale ontwikkeling van de wijk. Mooie effecten op deze thema's helpen het draagvlak voor het werk en de wijze van samenleven vergroten. Daarnaast biedt het interessant empirisch materiaal om mee naar buiten te treden.
- EVA-Lanxmeer laat zien dat ecologisch zelfbeheer van het wijkgroen in de praktijk mogelijk is. Door goed bij te houden wat het oplevert kan de wijk nog meer dan dat het al is een inspiratiebron vormen voor nieuwe vergelijkbare initiatieven (in Nederland en wellicht ook daar buiten) en organisaties die deze of vergelijkbare idealen in de praktijk willen brengen. We adviseren om het verhaal van het succes te verspreiden. We denken dan aan een breed spectrum aan doelgroepen en noemen met name het 'groene onderwijs'.
- Dat het lastig is om zelfbeheer (ecologisch of niet) in andere wijken te introduceren betekent niet dat je niet ook kleine initiatieven kunt ondersteunen. Ook op het niveau van een straat of een plein zijn al interessante resultaten te behalen ten aanzien van vergroening en bevordering van de sociale cohesie.

6.1 Draag enthousiasme over (mentaal)

Bevindingen

- De verwachtingen die de huidige bewoners hadden van een kindvriendelijke groene wijk zijn uitgekomen.
- In EVA-Lanxmeer bestaat er een grote mate van gelijkwaardigheid tussen overheid en burgers. De invloed die de bewoners van de wijk uit konden en kunnen oefenen op het ontwerp, de inrichting en het beheer is wezenlijk gebleken voor de grote betrokkenheid van mensen bij hun leefomgeving. Deze vorm van participatie vraagt veel tijd en discussies zijn soms moeilijk te sturen. Dit onderzoek toont aan dat alle betrokkenen het waardevol vinden deze samenwerkingsvorm te behouden.
- De redenen die mensen aangeven om te participeren zijn divers. Zij voelen zich verantwoordelijk of verbonden met de plek wanneer ze participeren. Soms is het gevoel van verbondenheid ook ingegeven door een persoonlijke fascinatie voor planten en dieren. Velen geven aan dat het gewoonweg leuk is om samen dingen te doen.
- De fysieke en sociale structuren krijgen een steeds definitievere vorm. Nieuwkomers blijken soms minder idealistisch dan de bewoners van het eerste uur. Terra Bella en de leden van

de BEL willen deze nieuwe bewoners wel graag aan boord hebben. Het is dus van belang de betrokkenheid te blijven uitbouwen nu de wijk zo goed als afgebouwd is.

- Bewoners accepteren nu dat niet iedereen in dezelfde mate participeert. Tevens lijkt niemand zich geheel te onttrekken aan de buurt. Echter als de groep die de 'dagelijkse' verantwoordelijkheid op zich neemt heel klein is kan er een verschil in verantwoordelijkheidsgevoel ontstaan.

Samenspannen

In het verlengde van onze bevindingen geven we de mensen van Terra Bella en alle andere betrokkenen bij het ecologisch zelfbeheer van EVA-Lanxmeer de volgende punten mee:

- Wanneer Terra Bella de praktijk van het ecologisch zelfbeheer in de toekomst zeker wil stellen, is het belangrijk het achterliggend verhaal actief uit te dragen. Daarbij dient Terra Bella zich bewust te zijn van het unieke karakter van verschillende aspecten van dat verhaal: de idealen van de initiatiefnemers, de geschiedenis waardoor stichting EVA vaste voet aan de grond kon krijgen in Culemborg, de gedeelde idealen en levensstijlen van de meeste bewoners in de wijk, de unieke samenwerking tussen sleutelfiguren.
- Er bestaat een (verouderd) bewonershandboek en website. We onderschrijven het belang van het initiatief om een voor iedereen uit de wijk toegankelijke 'bibliotheek' aan te leggen. Beschrijf in een vernieuwd handboek 'het verhaal' van de wijk en de werkwijze van Terra Bella. Actualiseer dat handboek regelmatig. Neem ook een lijst met 'does en don't' op, bijvoorbeeld over vragen als: Waar laat ik mijn snoeiafval? Waar mag ik wel en niet komen in het waterwingebied? Zet het handboek ook op internet.
- Nieuwe bewoners, die in sommige gevallen veel minder op hebben met sommige principes van de wijk, dienen persoonlijk en actief te worden betrokken bij de principes van de wijk en het gevoerde zelfbeheer. Dus wees gastvrij naar nieuwkomers. Ontvang ze bijvoorbeeld met een rondleiding, een handboek en een uitnodiging voor een werkdag.
- Het verhaal over de wijk zal zich in EVA-Lanxmeer uitdrukkelijk moeten richten op:
 1. de nieuwe bewoners van de wijk (om een zekere kritische massa van mensen te behouden die meewerken in het beheer);
 2. op mensen binnen het gemeentelijk apparaat om de ruimte te behouden om te kunnen experimenteren.
- Om voeling te houden met de sociale en mentale processen in de wijk zouden actieve leden van Terra Bella een min of meer gestructureerde vorm van monitoring naar de beleving van mensen in de wijk kunnen uitvoeren. Dan kan door bijvoorbeeld elke maand een gesprekje te voeren op straat of tijdens een buurtborrel met minder actieve mensen uit de buurt en daar in de vorm van een 'maandboek' verslag van te doen.
- Houd naast de schouw die twee maal per jaar met de gemeente en Vitens wordt gehouden ook een schouw met bewoners. Dit is een uitstekende manier om (nieuwe) mensen te betrekken, wijkkennis over te dragen en meningen en ideeën te ontvangen.

6.2 Behoud aansluiting bij de buurt (sociaal)

Bevindingen

- De stichting Terra Bella bestaat uit een groep enthousiaste vrijwilligers die zich ook heel bewust zijn van het feit dat ze vrijwilliger zijn. Het ongedwongen ontmoeten is een sterke kwaliteit van de wijk zoals hij nu functioneert (je doet wel of niet mee, geen punt). Deze vorm biedt mensen (individuen) de keuzevrijheid (controle over de mate van sociale interactie) te kiezen voor afzondering of contact.
- Uit de interviews wordt duidelijk dat dit zelfbeheer belangrijk is voor de wijk en bijdraagt aan de beleving van duurzaamheid, leefbaarheid en sociale cohesie.
- De specifieke voorzieningen opgenomen in elk gezamenlijk ontwerp versterken de aantrekkelijkheid van de ruimte, de verbondenheid ermee en het soort gebruik.
- De wijk kent een grote variatie aan (semi)openbare groene plekken. Op dit moment lijkt er echter onvoldoende aanbod te bestaan voor oudere kinderen. Tegelijkertijd zal een ouder wordende populatie op termijn andere eisen gaan stellen aan het openbare groen. Het is dan ook belangrijk om voeling te houden met de veranderende wensen en verlangens van de bewoners. Daardoor kan er ook in de toekomst een gevarieerd groenaanbod worden ontwikkeld dat aansluit bij de (nieuwe) wensen van de bewoners in de wijk.

- Omdat de wijk nu nog in een afbouwstadium verkeert zijn er ook nog redelijk veel braakliggende terreinen. Deze terreinen dragen bij aan het natuurlijke karakter en zullen node gemist worden als de wijk eenmaal afgebouwd is. In een afgeronde wijk zal men mogelijk een groter (ander) beroep doen op het bestaande openbare groen in de wijk.
- Belangrijk voor het goed functioneren van het zelfbeheer blijkt hovenier Rob Vleeming die als professional is aangesteld om zaken te regelen tussen de gemeente en de stichting. Hij kan zich, in tegenstelling tot veel vrijwilligers, tijdens kantooruren inzetten voor de stichting.
- De schouw is van grote waarde voor de overdracht van kennis en ervaring tussen actief participerende bewoners, de hovenier en de professionals van de gemeente.

Doorknopen

- Ga door met deze vorm van ecologisch zelfbeheer en het organiseren van werkbijeenkomsten en andere activiteiten. Blijf je successen vieren.
- Zorg voor speel- en hangplekken, ook voor oudere kinderen. Op dit moment zijn de tuinen in de hoven heel geschikt voor kinderen van 0-6. In de wijk zelf is ook voor kinderen van 6-12 voldoende speelruimte. Voor de groep kinderen van 12-16 ontbreekt eigenlijk een plek. Wellicht biedt het realiseren van een natuurspeeltuin in samenwerking met de scholen een uitkomst?
- Evalueer de bestaande voorzieningen regelmatig in brede kring.
- Oorspronkelijk was het plan de boomgaard intensiever te gebruiken. Op dit moment is er een doorgang gerealiseerd en is er het vruchtgebruik in ruil voor het onderhoud van de bomen. Er dient in de boomgaard een duidelijke toelichting te komen op het concept en daarmee samenhangende gebruik van deze ruimte. Dit zou kunnen op het infopaneel.
- De jaarlijkse schouw met de gemeente blijkt een belangrijk moment om kennis uit te wisselen. Het principe van de schouw zou je kunnen oppakken als een manier om nieuwe bewoners te betrekken bij de wijk en haar gedachtegoed. Idem aan aanbeveling onder 6.1, organiseer twee keer per jaar (voorjaar en najaar) een schouw voor de bewoners in de wijk. Nodig iedereen uit die nieuw is. Mensen krijgen zo een kans op een laagdrempelige manier meer over hun eigen wijk te leren en komen zo ook automatisch in contact met elkaar.

Het vieren van het succes is belangrijk voor het gezamenlijk maken van dat succes. Het voorlezen van het menu tijdens het feest ter ere van het vernieuwde contract tussen Terra Bella, de gemeenten en Vitens.

6.3 Monitoren een kwestie van structuur (fysiek)

Bevindingen

- Er zijn door Terra Bella nauwelijks expliciete natuurdoelen opgesteld waarop het zelfbeheer zich zou moeten richten.
- Het natuurlijke karakter van de wijk wordt mede bepaald door de aanwezigheid van de retentievijvers, de slootjes, de wadi's de helofytenfilters en het waterwingebied/ de boomgaard. De kwaliteit en de diversiteit van het groen in de wijk schrijven de geïnterviewden toe aan het gevoerde zelfbeheer.
- Aan de hand van de lijsten van geïnventariseerde soorten wordt duidelijk dat EVA-Lanxmeer in ecologisch opzicht interessant is. De wijk kent een rijke flora en fauna en kent veel soorten die belangrijk en bijzonder zijn voor de ecologie van Nederland.
- 36 van de 138 waargenomen vogelsoorten sinds het ontstaan van de wijk komen op de Rode Lijst¹⁶ voor. Van de 140 waargenomen plantensoorten worden er weinig bedreigd. Ze vervullen wel een essentiële rol in de wijk als voedsel en habitat voor de fauna. Ook de vlinder en nachtvlinderinventarisaties laten interessante soorten zien. De lijsten van de diersoorten als dagvlinders, nachtvlinders, libellen, amfibieën, vleermuizen en andere zoogdieren lijken verre van compleet.
- De inventarisatie gegevens in de periode van 1999-2009 zijn niet systematisch verzameld. Ook zijn door het gebruik van verschillende methodieken de waarnemingen en inventarisaties moeilijk met elkaar te vergelijken. En verder loopt de volledigheid van de opgestelde soortenlijsten sterk uiteen voor de verschillende soorten. Op basis van deze data kan de ecologische waarde of biodiversiteitontwikkeling van wijk niet op wetenschappelijke wijze worden vastgesteld.
- Het leeuwendeel van de inventarisaties (zeker in stedelijk gebied) wordt in Nederland door zeer professionele vrijwilligers gedaan. De NVWC¹⁷ benadrukt dat interesse en niet kennis het belangrijkste criterium is om te gaan inventariseren.
- Het zoeken naar een geschikte monitorstrategie heeft ons het inzicht opgeleverd dat een combinatie van monitoren op soortenniveau en op structurelementenniveau (zoals hagen, bomen, struiken) het beste resultaat zal opleveren.
- Om vergelijking met andere wijken mogelijk te maken is het vooral belangrijk in ieder geval die soortgroepen te inventariseren die in andere wijken ook al worden geïnventariseerd. Met name vogels worden op veel plekken al geïnventariseerd.

Inbedden

- Het advies is een werkgroep op te richten die de monitor van de aanwezige planten en dieren gaat coördineren. Overleg voor het opzetten en uitvoeren van de monitor met NVWC.
- Gebruik de opgezette portal voor de wijk (<http://evalanxmeer.waarneming.nl>) op de website www.waarneming.nl om de gegevens te verzamelen.
- Maak gebruik van enthousiasme van vrijwilligers (NVWC), zo is er al een groep met MUS¹⁸ begonnen. De NVWC heeft al aangegeven mensen die geïnteresseerd zijn op te willen leiden.
- Belangrijk aandachtspunt is het werven en scholen van enthousiaste vrijwilligers. Enthousiasmeer vooral vrijwilligers en liefhebbers om het tellen van een bepaalde soort op zich te nemen. Voor de urbane vogelsoorten en de libellen is dit al het geval.
- Professionele ondersteuning bij de monitor (gereedschap, gebruik (ARBO) en cursussen) blijft noodzakelijk. Maak afspraken met Vitens en de gemeente over het monitoren van structurelementen. Voor de wijk is inzicht in eigen ontwikkeling van grote waarde. Voor Vitens (medegebruik drinkwaterbeschermingsgebieden) en voor de gemeente (evaluatie beheertaken, vergelijking met regulier beheer) kunnen andere zaken aanleiding zijn om waarde te hechten aan een goede inventarisatie van de gegevens.
- Wij adviseren eventuele middelen voor de professionalisering van de monitor in te zetten voor scholing van enthousiaste vrijwilligers.
- Als het ecologische beheer het doel heeft om specifieke natuurdoelen te realiseren, expliciteer deze dan. Dat maakt gerichte monitoring en evaluatie mogelijk.

16 Wettelijk beschermde soort.

17 NVWC: Natuur- en Vogelwacht Culemborg.

18 MUS: Monitoring Urbane soorten.

6.4 Nawoord

Meer dan een jaar lang waren wij de onderzoekers, door dit Wageningen UR Wetenschapswinkelproject, actief betrokken bij het reilen en zeilen van EVA-Lanxmeer. Die contacten vonden we inspirerend voor onze onderzoekspraktijk en onze persoonlijke ontwikkeling. De meeste bewoners van EVA-Lanxmeer delen, net als wij, de zorg over de toekomst van de wereld als globaal ecosysteem. Daarnaast missen zij in de samenleving de mogelijkheid om hun leven op hun eigen wijze in te richten. We zien dat de toekomst van de dominante cultuur van de moderne westerse samenleving onder druk staat. Geredeneerd vanuit de draagkracht van het ecosysteem aarde leven we op grote voet. En al hebben de Westerse samenlevingen nog nooit zo'n hoog welvaartsniveau als nu gekend, toch is er ontevredenheid. Onze westerse samenleving is voor velen doorgeslagen in haar individualisering. Langzaam groeit het besef dat er iets moet veranderen (zie ook Oosterling 2009). Dat het ook anders kan, zonder verlies van vele moderne verworvenheden zoals wooncomfort en mobiliteit laat EVA-Lanxmeer zien.

EVA-Lanxmeer kan nog veel meer dan het al is, een schoolvoorbeeld zijn van duurzaam omgaan met hulpbronnen, de leefomgeving en met elkaar. Dit onderzoek laat zien dat de bijzondere wijze van ecologisch zelfbeheer van het openbaar groen in EVA-Lanxmeer succesvol is. Momenteel zijn er een al snel een handvol initiatieven die, al dan niet geïnspireerd door EVA-Lanxmeer, op een vergelijkbare manier leven en werken van de grond probeert te krijgen. Deze initiatieven kunnen veel baat hebben bij de opgedane leerervaringen van EVA-Lanxmeer.

In deze tijden van krimpende overheidsbudgetten worstelen ook gemeenten met het behoud van onderhoudsintensief stedelijk groen. Zij kunnen met de ervaringen in Culemborg hun voordeel doen. Regionaal dagblad 'De Stentor' van 29 oktober kopte 'Gemeente Berkelland wil hulp van burgers bij groenonderhoud'. Zonder hulp van burgers zal de gemeente overgaan tot aanleg van gras of verharding. Diezelfde dag kopte ook het vaktijdschrift 'Tuin & Landschap' dat gemeenten fors op openbaar groen zullen gaan bezuinigen. De bezuinigingsmaatregelen zullen leiden tot een lager kwaliteitsniveau van het openbaar groen. Het betrekken van bewoners bij het groenbeheer biedt een perspectief op het behoud van onderhoudsintensief groen en belooft vele waardevolle neveneffecten op het vlak van leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie. We tekenen hierbij aan dat het bijzondere beheerssysteem voor de gemeente Culemborg budget neutraal is en dus geen bezuiniging oplevert.

De door ons gevonden antwoorden riepen soms ook nieuwe onderzoeksvragen op. Het zou interessant zijn te weten, in het licht van de verwachte bezuinigingen op groen, of de aanpak van (ecologisch) zelfbeheer in andere gemeentelijke portefeuilles (openbare orde, veiligheid, onderwijs, welzijn, gezondheidszorg, maatschappelijke integratie) besparingen oplevert. Daarnaast zou het interessant zijn een meer gestructureerde kennisuitwisseling te organiseren tussen bestaande initiatieven van (ecologisch) zelfbeheer van het openbaar groen. Het doel daarbij is het uitdragen van het succesverhaal van EVA-Lanxmeer en het van elkaar te leren. De uitwisselingen richten zich op personen en groepen die een actieve bijdrage willen aan het verbeteren van de fysieke leefomgeving en de sociale structuur van de eigen buurt.

Bronnen

Onderliggend stage- en afstudeerwerk

Anquetil, Virginie, august 2009. Neighborhood social cohesion through the collective design, maintenance and use of green spaces, internship report, Alterra and Agro Campus Centre D'Angers.

Gorter, F., Th. Van Gorp, G., Landburg, R. Remme, K. Steijven, M. Vermeulen, oktober 2009. Flora en fauna in EVA-Lanxmeer, Soortenoverzicht en Monitoringstrategie, Wageningen UR - ACT Groep 556.

Trienekens, Loes, januari 2010. Participatie en beleving, wat vinden bewoners van het openbaar groen in de woonwijk EVA-Lanxmeer, afstudeerrapport, Wageningen UR - Hogeschool Van Hall Larenstein.

Geraadpleegde bronnen

Berg, A., Blok, S., Hueber, M., Kobben, J., Schone, L., 2003. De beleving van collectieve tuinen. Alterra rapport 655.

Building Business, mei 2007, Anne Luijn, geborgenheid en pragmatische collectiviteit

Dam, R., van, R. During, I. Salverda, Burgers en landschap DEEL2, trends en theorieën over betrokkenheid van burgers, dec. 2008.

De Stentor, 29 oktober 2010. Gemeente Berkelland wil hulp van burgers bij groenonderhoud.

Forrest, R., Kearns, A., 2000. Social cohesion and multilevel urban governance, Urban studies, Vol. 37, No. 5-6, 995-1017.

Frieling, M.A., 2008. Een goede buurt: 'Joint production' als motor voor actief burgerschap in de buurt, Rijksuniversiteit Groningen.

Heuts, E., E. Rombaut, 2010. Duurzame Stendebouw in Woord en beeld.

Hoeven, N. van der en D.J. Stobbelaar, 2006. De meerwaarde van tuinparken; 'De betekenis van tuinparken in een stedelijk omgeving'. Wageningen UR, Wetenschapswinkel, mei 2006. Rapport 222.

Horlings, J., 26/11/2010. Socrates begon ook op straat, interview met Henk Oosterling, Trouw.

Jacobs, M., 2002. Landschap 3, Het ware, juiste en waarachtige landschap.

Jacobs, M., 2006. The production of mindscapes, a comprehensive theory of landscape experience, Dissertation.

Meijer, M (red.), Duurzame stedenbouw, sustainable urban design, the next step; Wageningen, 2010

Minkenma, M. 2010. Ecologisch totaalconcept. VPRO Gids.

Noorduijn, L. en A. Wals, 2003. Een tuin voor de hele buurt. Wageningen UR, Wetenschapswinkel, mei 2006. Rapport 192.

Oosterling, H., 2009. 'Woorden als daden, Rotterdam Vakmanschap/Skillcity 2007-2009, Rotterdam.

Peters, K.B.M.; Elands, B.H.M.; Buijs, A.E., 2008. Social interactions in urban parks: stimulating social cohesion?, Forest Recreation & Tourism Serving Urbanized Societies. Joint Final Conference of Forest for Recreation and Tourism (COST E33) and 11th European Forum on Urban Forestry (EFUF), Hämeenlinna, Finland, 2008-05-28/ 2008-05-31.

Salverda, I., R. van Dam, Burgers en landschap DEEL1, voorbeelden van burgerparticipatie en maatschappelijk initiatief, dec. 2008.

Schuyt, K., 1997. Sociale cohesie en sociaal beleid. Drie publiekscolleges in De Balei, De Balie, Amsterdam. Quoted by Van Marissing et al. (2006).

S&RO, 05/2005. Collectieve woondomeinen in suburbia.

Statuten van de stichting Terra Bella, 2005

Stukken van de stichting EVA, 2005

Tuin & Landschap, 29 oktober 2010. Gemeenten gaan fors op openbaar groen bezuinigen.

Vreke, J., Salverda, I., Langers, F., 2010. Niet bij rood alleen, Buurtgroen en sociale cohesie. Alterra rapport 2070.

Wiel, H. van der, 2004. Tuinen in een landschap van steen. De betekenis van groen voor een leefbare buurt. . In de serie: neem de natuur in De Wijk in de natuur. Landelijk Centrum Opbouwwerk. Nu verkrijgbaar via MoVisie, Utrecht (www.movisie.nl)

Wilkinson, D., 2007. The multidimensional nature of social cohesion: psychological sense of community, attraction, and neighboring, *American Journal of Community Psychology*, No. 40, 214-229.

Geraadpleegde websites

www.bel-EVA-Lanxmeer.nl

<http://www.eva-lanxmeer.nl/>

http://www.stichtingterrabella.nl/Stichting_Terra_Bella/Welkom.html

www.caetshage.org

Bijlage: activiteiten in de tijd

Mrt '09	<i>Aanvraag stichting Terra Bella ingediend</i>
Mrt '09	<i>Excursie studenten landschapsarchitectuur</i>
Apr '09	<i>Voorverkenning</i>
Mei '09	<i>Start studentonderzoek Virginie Anquetil</i>
Aug '09	<i>Oplevering Studentonderzoek Virginie Anquetil</i>
Sept '09	<i>Start studentonderzoek ACT¹⁹</i>
Sept '09	<i>Ondertekening nieuw contract</i>
Sept '09	<i>Start studentonderzoek Loes Trienekens</i>
Okt '09	<i>Overeenkomst getekend door Wetenschapswinkel en stichting Terra Bella</i>
Okt '09	<i>Studentonderzoek ACT¹⁹ eind presentatie 28 oktober</i>
Okt '09	<i>Oplevering studentonderzoek ACT</i>
Nov '09	<i>Begeleidingscommissie 1 PSU²⁰</i>
Dec '09	<i>Oplevering studentonderzoek Loes Trienekens</i>
Jan '10	<i>Begeleidingscommissie 2</i>
Juli '10	<i>Begeleidingscommissie 3</i>
Aug '10	<i>Conceptrapportage versie 1</i>
Sept '10	<i>Onderzoek beleefde effecten zelfbeheer gemeente Culemborg</i>
Okt '10	<i>Begeleidingscommissie 4</i>
Nov '10	<i>Synthese onderzoeksresultaten tot conceptrapport</i>
Dec '10	<i>Conceptrapportage versie 2</i>
Febr '11	<i>Definitieve rapportage Wetenschapswinkel rapport</i>
Voorjaar '11	<i>Overhandiging en evaluatie</i>

19 ACT: Academic Consultancy Training

20 PSU: Project Start Up

Bijlage: studenten en docenten

Van *Institut National d'Horticulture et de Paysage (Angers, France)* (the National Institute of Horticulture and Landscape Architecture (Angers, France)) heeft bijgedragen middels een stage: Virginie Anquetil (Landscape Architecture)

Begeleiding vanuit Wageningen UR:

Drs. Irini Salverda (expert zelforganisatie, Alterra)

Ir. Jeroen Kruit (onderzoeker Alterra, projectleider Wetenschapswinkelproject)

Van *Hogeschool Van Hall Larenstein* heeft bijgedragen middels een afstudeervak: Loes Trienekens (landschapsarchitectuur)

Coach vanuit Hogeschool Van Hall Larenstein:

Ir. Roos van Doorn (studentenbegeleidster, www.vanhall-larenstein.nl)

Begeleiding vanuit Wageningen UR:

Ir. Jeroen Kruit (onderzoeker Alterra, projectleider Wetenschapswinkelproject)

Van *Wageningen University* hebben bijgedragen in het kader van de Academic Consultancy Training (ACT groep 556):

Florien Gorter (Biologie - plant)

Thomas van Gorp (Biologie - ecologie)

Gwendolyn Landburg (Bos & Natuurbeheer - ecologie)

Karin Steijven (Bos & Natuurbeheer - ecologie)

Roy Remme (Earth system science)

Marleen Vermeulen (Geo information science)

Coach vanuit Wageningen University:

Dr. ir. Klaas Swart (Geneticus)

Begeleiding vanuit Wageningen UR:

Ir. Jeroen Kruit (onderzoeker Alterra, projectleider Wetenschapswinkelproject)

Expert begeleiding:

Dr. ir. Robbert Snep (expert stedelijke ecologie, Alterra)

Bijlage: geïnterviewden in kader deelonderzoek H4

Stefan van Gasteren, gemeente Culemborg, wijkbeheerder

Hans Kool, gemeente Culemborg, destijds teamhoofd buitendienst en nu werkvoorbereider/
toezichthouder civiel

Tanja van Rossum, gemeente Culemborg, adviseur wijkzaken

Rob Vleeming hovenier, coördineert in opdracht van Terra Bella het groenbeheer in EVA-Lanxmeer

Henk Wichgers, gemeente Culemborg, oud raadslid (VVD) en oud wethouder bestuurlijk
verantwoordelijk voor onder andere Beheer openbare ruimte

Bijlage: wijze van interviewen deelonderzoek H4

De gesprekken voerde Peter Veer, onderzoeker van Alterra Wageningen UR in de periode van 13-23 september 2010. We sprak met drie van de vijf mensen afzonderlijk. Tanja van Rossum en Hans Kool ontmoette hij tegelijkertijd. Het waren open gesprekken waarin de onderstaande, van te voren toegestuurde, thema's aan bod kwamen. Voor de ene persoon was het ene onderwerp interessanter dan voor de ander. Voor ieder thema hadden we van te voren een aantal onderwerpen geformuleerd die bij de te interviewen mensen niet bekend waren. Peter nam de gesprekken met een duur van ± 34 tot 58 minuten op met een recorder en werkte ze later uit.

Thema 1. Uitgangssituatie

Om effecten te kunnen beschrijven is er een omschrijving van de uitgangssituatie nodig. Daarom begon ieder vraaggesprek met een algemene schets door de geïnterviewde persoon van het gemeentelijk groenbeheer in Culemborg zo'n zeven jaar geleden. Dus voordat stichting EVA in Culemborg haar visie concreet kon maken.

Thema 2. Inzicht in de bijzondere werkwijze in EVA-Lanxmeer

Welke punten geven het meeste inzicht in de bijzondere samenwerking tussen de bewoners, Terra Bella en de gemeente?

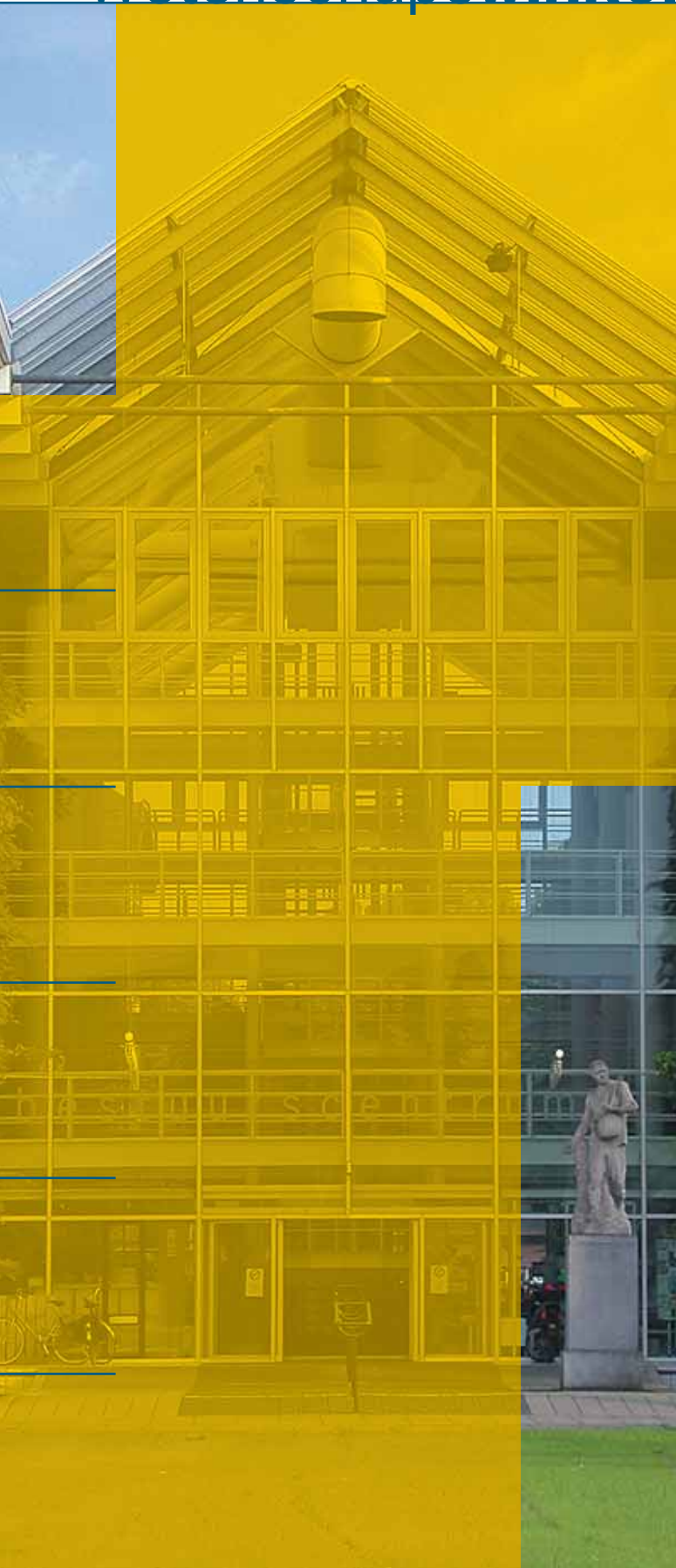
- Puur praktisch in de beheervorm (methoden en technieken)
- Organisatorisch: de afstemming tussen gemeente – Terra Bella (hovenier, bewoners vereniging Eva-Lanxmeer)
- Budget en financiering, kosten en baten

Thema 3. Duurzaamheid en burgerparticipatie in breder perspectief

Wat zijn de effecten van de samenwerking met Terra Bella voor het gemeentelijk (groen)beleid?

- Hoe zorg je voor draagvlak (politiek, ambtelijk en bij inwoners in de gemeente) voor deze of andere vernieuwende werkwijzen?
- Past de gemeente vernieuwende manieren van werken in het openbaar groenbeheer (zoals in EVA-Lanxmeer) ook in andere wijken toe?
- Wat waren de voor- en tegenargumenten die genoemd werden in de gesprekken voorafgaand aan het besluit om ecologisch of zelfbeheer in te voeren;
- Wat ziet de gemeente als randvoorwaarden om in een buurt zelf- of ecologisch beheer in te kunnen voeren?
- Is het beheer in ander buurten dan op een vergelijkbare manier als in EVA-Lanxmeer geregeld of anders? Hoe dan?
- Welke aspecten van de samenwerking met Terra Bella zijn mogelijk ook interessant voor andere buurten en gemeenten?

Wetenschapswinkel

Wageningen UR, Wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties als verenigingen, actiegroepen en belangenorganisaties. Deze kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die een maatschappelijk doel dienen. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen die hiervoor zelf de middelen niet hebben, maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.

Wageningen UR (University & Research centre), Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
tel. (0317) 48 39 08
e-mail: wetenschapswinkel@wur.nl
www.wetenschapswinkel.wur.nl